

SÖRMLANDSLÅTEN

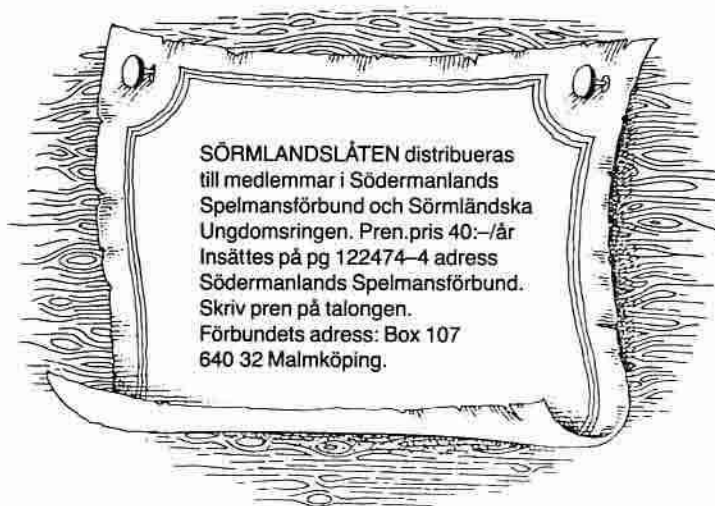

*Spelmans
semester*

Riksspelmansvecka med
Zornmärkesuppspelningar
Nyköping 11-17 Juni 1990

1990

Nr 1

INNEHÅLL

Svenska Ungdomsringens ordförande	2	Slagstämman	26
Vi ska göra allt	3	Ungdomsringens stämma	30
En gammal polska... ..	5	Först paret ut för	
Om enkäter genom tiderna	10	sörmländska dansborgarmärket	31
Spelmansglädje vid årets rådslag i Malmköping	13	Sörmländska Ungdomsringen	33
Uppspelning för Zornmärket	15	Södermanlands Spelmansförbund	35
Gustaf Wetter	18	Redaktionens favorittåtar	36
Gustaf Wetter – förmedlaren	21	Det går åt	39
Om tradition	23	Dans – nöje och vetenskap	40

Omslagsbild: Spelmanssemester

Upplaga 4.000 ex

Svenska Ungdomsringen för bygdekultur firar 70-års jubileum 1990. Detta celebreras med mängder av extra aktiviteter. Det är ett uppåtbåd av nya fräscha idéer som hittills skapats i föreningar och distrikt. När jag läser Ungdomsringens distriktsblad blir jag extra glad över allt det positiva, som håller på att hända inom vår organisation. Det märks verkligen att vi har anammat vårt jubileumsår.

Extra krydda är det proklamerade Folkmusik och Dansåret. Genom att Ungdomsringens medlemmar utför en mängd utåtriktade aktiviteter, så får både vår egen organisation och FoDåret extra reklam. Det är synnerligen lämpligt att sprida båda budskapen, det vill säga Ungdomsringens 70-års jubileum och vad vi står för samtt vad syftet är med Folkmusik och Dansåret.

Ni i Sörmland har verkligen arbetat välförtjänt. Ni har på ett alldeles utmärkt sätt marknadsfört vår organisation. Det är väl ingen i Sörmland som inte vet vad Sörmländska Ungdomsringen är ?

Det gläder mig också mycket det fina samarbete Ungdomsringen och Sörmländska Spelmansförbundet har etablerat. Vi har oerhört mycket gemensamt med spelmanns rörelsen. Båda vill värna om spelmanstraditioner. Sörmland är faktiskt föregångare i detta hänseende.

Därför gläder jag mig över att ni ville åta er att svara för årets Zornmärkesuppspelningar. Dessa kommer med all sannolikhet att bli något utöver det vanliga.

Er satsning på spelmansveckan tillsammans med Spelmansförbundet och inte minst kommunens engagemang med flera visar hur mycket spelmanstraditioner värdesätts.

Det är synd att inte våra skickliga spelmän och dansare i större utsträckning har möjlighet att leva på sin konst. Förhoppningsvis skall jubileumsåret och Folkmusik och Dansåret få våra kommunala och statliga myndigheter att vakna upp och skapa de förutsättningar som måste till.

Dansen och musik borde vara ett naturligt ämne på skolschemat. Forskningsanslag för dans och musik borde vara möjligt att erhålla. Museerna borde få möjligheter att skapa tjänster med inriktning på dans- och musiktraditionens bevarande. Jag tror att en lång önskelista i ämnet kan upprättas.

Ett av teman inför Folkmusik och Dansåret är ett bevarande av lokal särart inom vår genre. Här tycker jag att kommunerna och landstingen har ett extra stort ansvar att skjuta till pengar.

Då ges en rimlig chans att arbeta för dessa kulturskatter. Jag är säker på att både Ungdomsringen och spelmanns rörelsen har de personer i sina led, som med stor skicklighet skulle kunna dokumentera en lokal särart för eftervärlden.

Zornmärkesuppspelningarna betyder oerhört mycket för bevarandet och utvecklingen av spelmanstraditioner. Vi är mycket tacksamma mot vår store konstnär Anders Zorn och hans fru Emma Zorn, som hade storheten att förstå och värdesätta goda spelmanstraditioner. Vi har därför glädjen att idag kunna dela ut Zornmärket i olika valörer. Vi har nu, såväl som på Zorns tid, fått möjligheten att främja våra folkmusikaliska traditioner, så att den alltjämt kan behålla sin särart och sådana uttryckssätt, som varit kännetecknande för olika delar av vårt land.

Intresset för Svensk folkmusik är bestående genom att nya generationer ges möjlighet att på ett seriöst sätt föra en viktig spelmanstradition vidare och att få den sakligt bedömd av en expertjury.

Det skall bli spännande att följa utvecklingen av spelmansåret respektive Ungdomsringens jubileumsår. Jag tror båda har mycket gott att stoppa i sitt bagage, som vi alla har stor glädje av i många årtionden framåt.

LYCKA TILL I ALLA ERA ARRANGEMANG !

Hälsningar

Björn Ulv

Riksordförande i
Svenska Ungdomsringen
för Bygdekultur

Sörmländska Ungdomsringens ordförande

Bäste läsare !

Nu är det dax igen, för ett nytt nummer av SÖRMLANDSLÄTEN. Jag tycker inte det är så länge sedan som det kom ut ett nummer av denna publikation.

Allt nog. Förra gången jag skrev var det mörkt och trist ute. Det var på gång att bli vinter, som sedan inte blev någon vinter, tyvärr. Nu är det ljus ute och på gång att bli vår och sommar.

Vad har då hänt sedan förra gången ? Vi har haft våra årsmöten, både i distriktet och föreningarna. Till alla nyvalda i styrelser och sektioner och kommittéer vill jag säga. Välkommen in i gänget ! Det kan vara jobbigt, men samtidigt väldigt roligt och stimulerande.

Till dem som valt att sluta vill jag rikta ett varmt tack för det arbete ni utfört för Ungdomsringens och Spelmansförbundets bästa.

Om vi blickar framåt så väntar oss våra stora gemensamma arrangemang, Vingåkersdansen den 9- 10 juni och Riksspelmansveckan i Nyköping den 11- 17 juni.

Till Vingåker hoppas jag att vi får en ännu större uppslutning än tidigare år.

Riksspelmansveckan är det största evenemang som vi har arrangerat här i Sörmland. Jag hoppas och tror att den blir välbesökt både av dansare och spelmän/spelkvinnor. Det kommer att vara fullt med aktiviteter, hela veckan.

Det blir uppspelning för Zornmärket, samt mycket spel och dans på gator och torg. Fredag kväll blir det stort Gästabud vid slottet med bland annat helstekt lamm och fest, natten lång. Veckan avslutas på söndagen med stor parad genom Nyköping med uppvisningar, Riksspelmansstämma och utdelning av Zornmärken.

Glöm inte att årets tema är Folkmusik och Dans. Låt oss synas så ofta och mycket.

Det är mycket vi kan se fram emot. Lev väl, ha det bra och sköt om er, så syns vi i Vingåker och Nyköping.

Eder

Göran Berglund.

Christina Frohm:

Vi ska göra allt för att ta emot Leegajus värdigt

- I mitten av juni 1979 blev jag kontaktad av Harry Old, född i ett fritt Estland och då liksom nu anställd av Södertälje kommun som musik- och kulturmedveten person. Han berättade, att Sverige gästades av en estnisk forskare, fil dr Igor Tönurist. Vad göra med denne person inför den stundande midsommarhelgen, undrade Harry. Ska jag skicka honom till Dalarna ? Nej, för tusan ! Vi tar med honom på våra spelmanstillställningar, föreslog jag.

Midsomardagens eftermiddag mötte jag med bil vid Katrineholms station. Den estniske forskaren visade

sig vara en helt ung man, i min egen ålder, och en aktiv utövande spelman, som trakterade de instrument han året innan doktorerat på vid universitetet i Leningrad.

På bästa skolengelska konverserade flera sörmländska spelmän med honom den helgen och många minnen rikare återvände han hem med en del skivor, noter och några nummer av SÖRMLANDSLÄTEN i bagaget.

Ett par julkort tog sig väl igenom censuren under åren som gick fram till 1984 då hela gruppen LEEGAJUS gästade bland annat Södertälje och Stockholm.

Politiska rådgivare fanns med på resan den gången och det var svårt att få någon personlig kontakt med gruppen.

Vid deras konsert var vi flera från spelmansförbundet närvarande, både spelmän och dansare, som förstod att detta var en grupp som delade våra värderingar i fråga om respekt för traditionen och som från scenen gärna visade "enkla dansformer" med så stor inlevelse att åskådarna blev personligt berörda. Man hade även med några av sina äldre traditionsbärare i turnégruppen.

BEUNDRAN FÖR VARANDRA

Spel- och dansgruppen ORMEN LÄNGE i Stockholm med sömlandstraditionen som grund och inspirationskälla, lyckades fånga LEEGAJUS deras enda lediga kväll till en sammankorst.

Dör kände vi att vi delade många synsätt och att det fanns mycket vi beundrade hos varandra.

Vi förundrades över kraften i deras sång och deras oämnade framförande.

De tog intresserat del i vår stora skatt av folkliga tretaktsmelodier i alla former och pardansernas mångfald.

Gemensamt kunde vi dansa långdans där vi båda haft Rågöbornas och andra svensk-estniska öbors snabba tresteg som förebild.

Leken Simon i Sälle framförde LEEGAJUS på gammal-svenska.

När dansen pågick som bäst i vår slitna övningslokal påbjöd de politiska rådgivarna hemfärd till hotellet. Trots protester från dr Tönurist blev det att bryta upp när allting var som roligast.

EN TANKE FÖDDES

Under den kvällen hade tanken fötts att vi borde ses igen. Två år senare reste ett 20-tal spelmän från ORMEN LÄNGE och SÖDERMANLANDS SPELMANSFÖRBUND österut.

Nya tidens vindar hade ännu inte börjat blåsa över Baltikum, men de tog emot oss på bästa tänkbara sätt.

Ett besök i Estlands nationalpark LAHEMAA sju mil utanför huvudstaden ansågs som ett sensationellt avsteg från gällande reseförbud för turister.

Vi fick en känsla av att folkmusikfestivalen var ett specialarrangemang för att vi skulle få möta människor från dom intressanta traditionsbärande områdena SETUMAA i sydöstra Estland och den lilla ön KYNÖ.

SÖRMLANDSLÅTEN SOM ORDBOK

Gode vännen och säckpipspelmanen Ain Sarv fick ta del av de nummer av SÖRMLANDSLÅTEN som Igor Tönurist fick med sig från besöket i Sverige 1979.

Intresserat studerade han noter och bilder, men

grände sig över att inte kunna läsa vad som stod i artiklarna.

Med SÖRMLANDSLÄTEN och en ordbok började Ain Sarv sina studier i svenska, som idag fört honom fram till att vara ordförande i svenskeestniska föreningen och redaktör för dess tvåspråkiga tidning RONOR.

Där kan man bland annat läsa om att NUCKÖ skola gärna vill ha litteratur, ord- och läroböcker på svenska och att ORMSÖ gamla kyrka ska återinvigas den 29 juli 1990, nyrestaurerad efter årtiondens förfall och vanära.

GENUIN ESTNISK FOLKMUSIK

LEEGAJUS bildades 1970 då tre av spelmännen slöt sig samman kring den genuina estniska folkmusiken.

Nu har gruppen omkring 20 medlemmar representerade olika yrkesgrupper.

"Det som samlas oss är hänförelsen över allt våra förfäder givit oss i arv i form av folklig musik, dans och sång, skriver de om sig själva i sin broschyr.

" Vår största skatt är runosången, som utförs på dialekt av enbart kvinnor, eller enbart män, allt baserat på den estniska bondetraditionen. (Där har LEEGAJUS sin största styrka i sitt rättframma sätt att sjunga starkt engagerat och med en sång för varje tillfälle).

" Visst förekommer problem när man ska framföra musik och dans som har sina rötter i ett annat samhälle. Vi vill facinera våra åskådare, men vi gör aldrig avsteg från principen att framföra estnisk folkmusik så autentisk som möjligt.

Till sist i sin broschyr förklarar man ordet LEEGAJUS. Det är ett dialektalt begrepp för sättet att falla in med stämsång i slutet av versnaderna på runosångerna.

Det är med stor glädje vi välkomnar LEEGAJUS till Sörmland under Riksspelmansveckan 1990. Vi ska göra allt för att återgälda deras gästfrihet.

En gammal polska på ett nytt sätt

Några synpunkter på begreppet tradition

av Stig Norrman

Det finns många begrepp i musikens underbara värld som vid första anblicken kan verka självklara men som vid närmare skärskådan visar sig vara nog så diskutabla och värdeladdade. Ett sådant begrepp som bl.a. folkmusikanter gärna rör sig med är *tradition*. Man spelar i en tradition, spelar efter traditionsbärare, spelar till en danstradition etc.

Men vad är då tradition och - kan man ha en låt i tradition efter sin son?

Etymologiskt är begreppet kopplat till ordet "tradera" (= överföra) och betyder överföring eller överlevering, som det heter på danska, av något (en låt eller ett sångsätt) från en person till en annan. Det är alltså själva *processen* som avses, inte låten eller sångsättet. Man kan också se det som en slags kedjereaktion där olika led har kontakt med varandra d.v.s. är hoplänkade med varandra. Ofta betraktar man traditionsöverföringen som ett utdraget tidsförlopp, en process

som sker från en generation till nästa. Traditionsöverföring kan emellertid ske mycket snabbt och nästan "horisontellt". Nyheter och rykten (och låtar) kan ibland spridas med vindens hastighet.

Men tradition innebär inte enbart lyssna och lära d.v.s. muntlig tradition. Kunskap kan understundom också förmedlas genom andra traditionsmedia. En stor del av den repertoar som i dag används av spelmän härstammar från uppteckningar, skriftlig tradition, vilket är ett annat sätt att förmedla såväl låtar som kunskap på. Detsamma gäller olika slags bilder, bildtradition, som kan användas för att överföra eller åtminstone ge en hum om ex.vis spelsätt och instrumenttyper under skilda perioder.

En levande process

Begreppet tradition har inte bara en *teknisk* aspekt och är definitivt inte bara ett mekaniskt

"citerande". Det är en levande process där något nytt händer varje gång traditionen "overleveres".

Det kan knappast vara en tillfällighet - eller bero på spelmännens dåliga minne (!) - att det finns så många varianter av samma låt i respektive spelmans melodirepertoar. I Sörmland ser vi det i bl.a. polskor som "Grindstugan" och "När jag dansar med min lilla vän", eller de mer allsvenska "Rovpolskan" och "Magdalenavisan", bara för att nämna några. Man kan ju här fråga sig varför inte alla spelmän spelar samma melodi, d.v.s. så som den var avsedd att spelas från början.

Är det kanske upptecknarna som haft dåligt minne?

Eller kan det kanske bero på något annat, en vilja att spela låten efter eget huvud. En vilja att profilera sig gentemot andra spelmän.

Om denna *konstnärliga* aspekt på tradition sade en gång Edvard Pettersson i Vagnhärad: "Man kan lägga till en ton å ta bort en ton å göra biten bättre. Eller kanske sämre!".

Från varje kulturell period, från varje generation eller länk i traditionskedjan, görs det alltid ett val av kunskaper och färdigheter som de nya utövarna för med sig. Men det är bara vissa saker som förs vidare och det inte bara av konstnärliga skäl; en låt som inte passar de nya danserna eller ett spelsätt som inte kan tillämpas på de nya instrumenten, fyller inte längre någon *funktion* utan lämnas kvar och glöms bort. Traditionen kan alltså vissna och dö ut om inte något nytt tillförs. En död tradition kan man aldrig återuppväcka även om man fortfarande har kvar vissa spår efter den".

Nya upptäckter

En tynande eller stagnerad tradition kan emellertid skjuta fart på nytt, "revitaliseras". De gamla låtarna upptäcks i arkiven, tas fram igen och inpassas i den (folk)musiksyn som råder i nutidens kulturella miljöer. Men inte alla låtar i en nyfunnen notbok tas upp på nytt, en del "passar" inte längre, är svåra att få fason på.

Ett typexempel på en sådan nutida revitalisering inom folkmusiken är den svenska säckpipetraditionen. Förutom den instrumenttekniska sidan (kort eller lång bordun, täckteknik eller inte, svensk rörvass eller spansk bambu i rörbladen, o.s.v.) gäller det att "restaurera" en upptecknad låtrepertoar som i sin nuvarande form är i det närmaste ospelbar på säckpipa. Detta bl.a. beroende på att när bruket av den svenska säckpipan

avtynade på 1800-talet omformades (de "bästa") låtarna helt till fiolspelmännens instrument. Nu går man - inte tillbaka - utan ytterligare ett steg framåt genom att på nytt försöka spela de gamla låtarna på den nutida repliken av den svenska säckpipan. Men den gamla repertoaren är begränsad och man letar "nya" låtar, i Sörmland ex.vis i Rosenbergs samlingar. Eller komponerar låtar som kan passas in i den repertoar man bygger upp. Här sker alltså ständigt nya innovationer vad gäller såväl klang och spelteknik som repertoar. Att en tradition byter instrument eller medium innebär inte dess död så länge den fortgår i tiden, så länge man håller fast vid den som ett sätt att *förmedla* ex.vis låtar och spelsätt.

För att knyta ihop traditionsbegreppets tekniska, konstnärliga och funktionella aspekter skulle man kunna säga, att vid överföring av en låt från en spelman till en annan så sker en förändring av låten beroende på den mottagande spelmannens personliga egenskaper och kunskaper och konstnärliga uppfattning. Dessutom anpassas även låtens funktion efter mottagarens sociala situation, t.ex. om han eller hon spelar den till dans eller som estradmusik. Om den utlärande eller mottagande spelmannen sedan spelar fiol eller barytonsaxofon, säckpipa eller synt, har faktiskt ingen betydelse i det här fallet. Att ha en melodi eller ett spelsätt i tradition innebär inte melodin eller spelsättet (eller instrumentet) "i sig", utan *att ha*.

Svårigheter idag

Begreppet tradition har numera delvis fått en ny innebörd. Kopplingen till tid i betydelsen "gamal" och till objekt i betydelsen "låt, spelsätt" etc. har blivit starkare, i vissa fall nästan synonyma. Ibland får man också en känsla av att tradition ses som en auktoritet som vi måste underkasta oss, vi som sysslar med gammal musik. Detta kan vara hämmande och leder oss in i svårigheter.

Enligt den tidigare definitionen är det lätt att förstå och acceptera att vissa traditionsförmedlade låtar och stilar måste förändras och kanske "overleveres" till andra genrer t.ex. konstmusik och populärmusik. Så har alltid skett. Om man däremot bekänner sig till ett synsätt där tradition=gammal måste man naturligtvis ivrigt bekämpa såväl uppkomst av låtvarianter som nya spelsätt och instrument om man vill vara "traditionell". Detta är enligt min åsikt en både osäker och farlig väg.

Ty vems låt eller spelsätt är i så fall som ska gälla? Är det fars, farfars, morbrors eller spelkompisens - eller kanske kompositörens? (All folk-

* T.ex.: "På Rånö sjöng man förr i tiden på ett alldeles märkvärdigt sätt". Punkt och slut.

musik är komponerad!). Ska vi spela som vi tror det lät för etthundrafemtio år sedan, som det lät för hundra år sedan - eller enligt det vaga begreppet "som det lät förr"? Är det ur traditions-synpunkt mer fel att börja spela en låt på barytonsaxofon i dag än det var att börja spela den på enradigt dragspel på mitten av 1800-talet? Eller på fiol för drygt trehundra år sedan?

Från början hade jag satt en annan rubrik på den här artikeln: "Tradition - konservatism eller förnyelse?". Att söka sig tillbaka i tiden efter ett samtida spelsätt, att musicera efter "dåideal", för onekligen tankarna både till konservatism och musealitet. Det är ju också detta som folkmusiken som genre beskylls för. Å andra sidan är den vad gäller just samtida uppförandep Praxis, i gott sällskap med många andra genrer. Upptäckter om det förgångna som görs i dag berikar också

musiken och gör den spännande; att t.ex. på nytt införa slaginstrument i den svenska folkmusiken skulle av de flesta förmodligen ses som oerhört intressant.

Lika svårt som att hitta en traditions källor är det förmodligen att föreställa sig dess framtid. Svårigheterna förstärks då vi av dunkla skäl börjar vidga eller ändra begreppet och lägga egna värderingar i det. En synpunkt vi lätt glömmer är att se tradition som konservatism *och* förnyelse. Utan det gamla, ingen tradition; utan det nya, en avlivad tradition.

Att sätta gränser och "frysa" folkmusiken - hit men inte längre - kan möjligen gälla själva genrebeteckningen "folkmusik", aldrig musiken eller dess tradition. Inbegriper man även detta har man utropat sig själv till den siste spelmannen!

Tradition och genrebyte?

Foto: Per-Ulf Allmo

Är det så här allmänhet, politiker, massmedia och många utövare ser på folkmusik och dans i Sverige???

Att kulturlivet skulle vara enkelt, underbart och härligt om vi inte behövde ha denna kulturkvarnsten om halsen:

- att bevara och levandegöra vår unika folkmusik och danstradition?
- att slippa alla bidrag till bl a knätofsarna Ungdomsringen som ändå är mest medelålders och äldre? (Hur billigt skulle det inte bli för skattebetalarna.)
- att sitta på en parksoffa under bar himmel i hållande regn, med en scen konstruerad av ett långtradersläp; lyssnandes på ett hurtfriskt spelmannslag som utövar svensk kulturmusik med ändan mot publiken, glatt tjoande och allmänt omedveten om vad det innebär att stå på en scen; spelandes musikstycken som inte ens den drivne musiker skulle framföra utan träning och färdighet?
- att uppleva midsommarafton kring midsommarstången tillsammans med ett folkdanslag utklädda i högtidsdräkt med och utan huvudbonad; dansandes "Små grodorna", hoppa säck och leka raket; som avslutning göra en dansupvisning av konstruerade danser ämnade för scenframträdande? (Med undångömda gmisslande fiolspelmän)
- att Riksspelmannen som fått märket och titeln av bara farten, har den insikten att ärvd tradition är inget värt?
- att utövaren av svensk folkmusik som tycker originalet är så dåligt och främmande att han gör om både takt och ton; därefter använder sig av en instrumentering som är helt främmande i vår musiktradition?

- att den skicklige och erkände spelmannen som tycker han är förmer än alla andra och därför inte spelar för vem som helst?
- att de bildningsförbund som för egen vinnings skull håller folkmusikcirkclar med undermåligt utbildningsmaterial och okunniga lärare?
- att massmedia som av eget förstånd sällan berör, nämner, recenserar eller förmedlar den kulturgrenen som många så egoistiskt tror har större värde än något annat?
- att många av våra barn och ungdomar tycker detta är trams och tönteri?

Att jag tror detta framgår tydligt av mina frågeställningar:

- att jag själv har upplevt och upplever dessa frågor.
- att jag tycker dans- och spelmansrörelsen får skylla sig själva för den situation den i dag befinner sig i.

Att jag till slut föreslår detta:

- slå ihop dans- och spelmansrörelsen!
  - sluta käbbla om vem som är störst, bäst och vackrast!
  - satsa på kunskap och kvalitet!
- Då - men först då - tror jag denna så viktiga och omistliga kulturgren har en chans att överleva och fortleva.

Med spelmans- och danshälsning från en realist och optimist inför Folkmusik och Dansåren efter 1990

Sören Olsson
Ordförande i Södermanlands Spelmansförbund

Musik och dans i Malmköping

Malmabygdens folkdanslag har lagt in en del stora arrangemang i programmet för sommaren.

- Lördagen den 26 maj blir det musik och dans vid Hembygdsgården, berättar Birgitta Olsson. Från kl 11.00 blir det full fart fram till kl 16. Det här blir ett arrangemang i samband med "Gammaldagsmarknad" i Malmköping.

- Söndagen den 24 juni, mellan kl 10.00 och 16.00 är det dags för spelmansstämma och VM i gubbstöt,

(Hambopolkett). Även då håller vi till vid Hembygdsgården.

- Jag vill också nämna Sparreholmsträffen, som äger rum lördagen den 1 september kl 19.00, säger Birgitta Olsson. Vid den tiden på året är Sparreholms hembygdsgård en idyll.

J.P Nyströms är en grupp på sex personer, som kommer från Malmfälten i Norrbotten. Gruppen bildades 1977. De reser runt och ger konserter, men spelar även upp till dans. Några gånger har de framträtt i TV. Fredagen den 15 juni spelar J.P Nyströms i Nyköping.

Ett kännemärke för dem är skolorgeln, något som ger deras musik ett lite annorlunda ljud.

Men de har också ett mustigt och målande spelsätt. Berättelserna om låtarna och den musik de framför innebär att åhörarna kan se den bild, som beskrivs med musiken.

Blandningen av olika instrument, traditionella och mindre traditionella i folkmusiken resulterar i deras särprägel.

Även humorn och spelglädjen har bidragit till att de är mycket populära.

Glöm nu inte fredagen den 15 juni då de framträder i Nyköping. Ofta är det slutsålt på biljetterna när J.P Nyströms står på estraden. Tag därför inte några chanser, utan utnyttja möjligheten till förköp i den information som upprättas i residensstaden i samarbete med 1990 års spelmannssemester.

Övre raden Göran Eriksson, Mats Olausson, Markus Falck, Anders Aasa, undre raden Svante Lindqvist och Olov Falck.

J.P.
Nyströms

Om enkäter genom tiderna och om hur Vingåkersprästen svarade på en...

- Usch, en enkät nu igen, suckar man när man sorterar posten. Det moderna datasamhällets möjligheter att bearbeta svaren på sådana gör att mängden har ökat lavinartat. Själva ifyllandet har tyvärr inte visat sig bli enklare med åren.

För inte så länge sedan stavades ordet **enquête**, och i den formen skvallrar taket över e om att ordet närmast har lånats från franskan. Tecknet cirkumflex antyder nämligen att man har plockat bort en eller flera bokstäver som man inte orkar uttala. Ursprungligen kommer ordet av latinets **inqui-sita**, som betyder "det efterforskade", och detta i sin tur av verbet **quaero**, som betyder fråga. Engelskans **question** (fråga) kommer från samma rot och stam. Det som fransmännen plockat bort är alltså s:et i den för dem outtalbara konsonantanhopningen **st.**

Man skulle kunna tro att enkäten är ett nytt påfund, men så är det inte. Språkligt sett var den beryktade **inkquisitionen** på sitt sätt också ett enkätinstitut! Till de äldsta i Sverige hör 1660- och 1680-talens **Rannsakingar efter antikviteter** - om de inte rentav är de allra äldsta. Man skulle kunna säga att Rannsakingarna utgör materialet från en statlig utredning under ledning av riksantikvarien **Johan Hadorph** (1630-93). I två omgångar krävde man in besked från lokala myndigheter, d.v.s. mest prästerna, om vad det fanns för fornminnen

inom vars och ens område, alltså socknarna. Svaren finns bevarade och har på 1900-talet givits ut i tryck landskapsvis av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.

Många präster uppfattade det här som en onödig arbetsuppgift. I förordet till det band där Sörmland ingår nämner utgivaren Carl Ivar Stähle "den föga givande, på prostetingen pålysta och i trötthetens tecken genomförda kompletteringsrannsakingen i Östergötland 1674" och att denna kännetecknas av att "man anser företaget onödigt eftersom Hadorph redan varit där".

Hur sörmlandsprästerna såg på påfundet att de skulle redovisa runstenar och ättebackar varierar. Kyrkoherden i **Bettna**, Bothvidus Jonae Hellenius, gjorde en illustrerad sammanställning med tidsenligt lång titel inom en vacker kartusch (prydd med en egenhändigt ritad ängel som förgäves försöker få vingarna över kanten). Erik Danielsson Grehn i **Stora Malm** angrep också uppgiften med en viss entusiasm; han ritade små gravhögar, som parvisa igelkottar med en prickad linje emellan.

"HÄR FINNS INGENTING!"

Från en namnlös svarande i **Strängnäs** kommer däremot följande lakoniska meddelande:

"S.D. publicerades välb. h:r ståthållarens brev, med följande plakater. 1. Om antikviteter och monumenter, med förmaning till borgerskapet att giva dem tillkänna, där någon voro, som hade någon kunskap därom, uti vad sak det helst vara kunde. Varom de svarade sig ingen kunskap hava."

I **Strängnäs!!** I **Floda** nappade man inte heller:

"Uti Floda församling spörjes eller finnes inga antikviteter. Den 31 juli 1668. Olaus Gravius."

Kyrkoherden i **Lunda** och **Kila** har hittat två gravfält och en jättegrav i Lunda, men i Kila tar han socknens icke skrivkunniga sexmän till hjälp för att bevisa att det inte finns något:

"Efter såsom vår kyrkoherde vällärde herr Erik, uti vår närvaro noga rannsakat och frågat efter gamle monumenter och runstenar uti vår socken Kila, så måtte vi, som sanning är, bekänna, att vi icke vete de ringaste sådana i denne socken tillfinnandes vara. Det vi ock med våre namn och bomärken vittne och betyge. Av Kila sockenstugu d. 21 juni 1685.

Halsten i Hammarby nämndeman Pär Olofsson i Gambersta
Anders i Brink sexman Erik i Alberga
Hans i St.Lida Lars i Råsta"

Och så bekräftar dessa sex odalmän med sina bomärken Erik Svans bedömning att Kila är renons på fornminnen.

Idag råder med inte någon brist på spår från förhistorisk tid i dessa tre områden av riksintresse!

MARCUS SIMMINGS BRÖLLOPSSKILDNING

Det kan ju hända att myndighetens fråga var fel ställd (en inte ovanlig åkomma även hos vår tids rundfrågor). En som angrep uppgiften på sitt eget sätt var kyrkoherden i **Västra Vingåker Marcus Simming**. 1683 svarade han som man kunde vänta att det fanns två runstenar i socknen och en och annan gammal gravhög här och där, dock inte särdeles stor eller märkvärdig. Två år senare, 1685, berättar han om sådant som intresserar honom själv: han skildrar kyrkliga inventarier, gamla personnamn, gamla dialektord, han nämner den redan då ålderdomliga klädedräkten och slutligen beskriver han hur ett bröllop går till. Det kan vara skäl att här återge hela berättelsen, inte bara det kända avsnittet om vilka instrument som trakterades (stavningen är moderniserad):

"De hava här ock nog behållit av de gamla äktenskaps och bröllops ritibus /=riter/ och ceremonier: så att en präst, som i bröllop dem utföra skall, haver nog till att göra därmed.

Först övertalar drängen, som sig hustru vill fästa, antingen en av prästerna, eller en annan god beskede-

lig man att han talar till hos pigans Föräldrar (dock haver förut spanat om honom gott svar vill givas) och efter 14 dagars eller 3 veckors tid skall han ock hämta svar allti i friarens frånvaro.

Sedan när de hava lagat till reda gåvor för varandra så lyses för dem en Söndag till trolovning.

TROLOVNING

Aftonen förr än denne lysningen sker, då reser fästepilten, tagandes med sig en ärlig och beskedelig man, helst sin Talman dit där fästepigan är och giver henne Bindtröja, det är en kort tröja av svart kläde, och en färgad klädeskjortel av rött, brunt eller grönt kläde, och sammansömmad med snörlivet, vilket mest brukas av brokot gement sidentyg, huvudkläde av Kammarkduk eller klosterlärf: Bälte av ryssläder, där på hängandes nålhus, pung av tyg och en silversked med spy-?-knapp /har inget med illamående att göra!/, i pungen; kniv med sin skida följer ock med. De som förmögne äre låta ock härmed följa silverbälte. Därtill med giver han henne handskar, och gröna klädesströmpor, och gula Sämksströmpor, item /=samt/ skor. Med desse kläder går hon dagen efter i kyrkan och efter sluten gudstjänst trolovas av prästen i få vittnens närvaro i Sakerstian med fästepilten, då han giver henne ring.

Längre tillbaka, när större förmögenhet var hos allmogen, då hava de ock brukat större väsende med detta. Och då haver Fästepilten om morgonen på trolovningsdagen kallat till sig 6, 8 eller 10 goda män, vilka hava gjort honom följande i kyrkan, han med dem stigit i främsta bänkarna. Sammalunda fästepigan skaffat sig till följes så många hustrur, vilka ock ställt sig i främste bänkarna. Och straxt efter Gudstjänsten stigit fram i koret och prästen där, efter en hållen kort sermon /=predikan/ deras trolovning i Församlingens närvaro förrättat.

Ätta dagar därefter reser fästepigan till fästepiltens hem och giver honom skänker, såsom skörtevantar, strömpor, desslikest hans föräldrar och syskon strömpor, vantar, huvudkläde, eller förklädeslärf.

Därefter går fästepigan i Brudstuvu som de kalla, och får till hjälp att tillreda bröllopsgåvor av lin, hampa, ull, av somliga huvudklädeslärf, ullströmpor, vantar och bröd.

BRÖLLOPSDAGEN

När bröllopsdagen kommen är, och brudfolket med spelande på vägen ledsagade äre till kyrkan, (tillförne hava de brukat Nyckelgiga /=nyckelharpa/, Hjulgiga /=lira/, Säckepipa eller horn) men nu bruka de fioler, varpå ock bondedrängar någre hava lärt sig, efter sitt vis, stryka och spela) och straxt confession /=trosbekännelser/ läst är, sammanvigde, och efter predikan, hört sjungas över sig brudvälsignelsen, resa de till bröllopsgården. Spelmanen måste ock då under vägen med spelande göra tjänst.

Om Söndagen, sedan de äre hemkomne till bröllopsgården företagas inga ceremonier, utan om måndagen. Där icke fattigdomen nu dreve dem om Söndagen göra kort och gott.

GÄSTABUD

Men eljest när gästerna om måndags morgonen äre komne till gästebudsgården, där hava läst tillsammans sina morgonböner och sungit en morgonpsalm, sättas de till bords. Då borden äro översatte med stora skinkefat, mest okokad mat, 2, 3 eller 4 på vart bord; (Haver värden intet själv så mycket i sitt visthus, så tager han till läns /=läns/). Därtill mycket bröd, smörfat eller -askar och ostar, allenast det lämnas rum för få deras enfaldeligen lagade och kokade rätter. Och göra så långt emellan var rätts inbärande, att de något hava att tugga på hela dagen. Spelmanen måste gå för kökemästaren och spela in var rätt.

När välkommi, något efter middagen, är inburet och utdrucket; då begynnes bröllopsceremonierne Och Förmannen måste klappa ljud görandes därom påminnelse och bedjandes att några ärlige dannemän vilja göra brudgummen följa ut och bära in små käril (gärna bruka de små silverkappar och eljest små trästop), med vilka iskänkte, de skynda sig in igen, och Brudgummen ställer sig på golvet mitt för bordet och rummet /=platsen/ där bruden sitter. Så skall Förmannen tala för dannemans och husbondeskålen. Därpå sjunges en psalm, spelas och så dricker brudgummen bruden till av en Silverkappe eller skål, den han haver burit in med sig, och den omsvept med sitt brudgums, silkesprångande ärmkläde. Bruden gör besked i sitt rum /= där hon sitter/. Därpå till lyckönskan dricka brudgummens följande gästerna till en stund. I medlertid /= under tiden/ står brudgummen immobilis /=orörlig/ för bruden och likasom tjänar. Sedan betackes brudgummens följande av Förmannen för sin beviste tjänst och heder och gå så var till sitt rum och säte igen.

Så begäret Förmannen, att några ärliga dannekvinnor ville med Brudsätan föra bruden följa att hon ock må komma igen och dricka sin dannekvinnas skål. Men förut beställes 2 ärlige män, vilka när bruden går upp och tager avträde /=går ut/; och brudgummen sätter sig vid brudbordet i Brudens rum /=på brudens plats/, sätta sig en på var sidan hos brudgummen.

När bruden med sitt följande kommer in med drickesappar i händerna och hon sig ställt haver mitt för brudgummen, måste språkas för dannekvinnsskålen, och en psalm sjunges därpå, sammalunda som för dannemansskålen. Därpå dricker hon brudgummen till och havandes sin kappe omsvept med sitt brudärmkläde: Hon måste ej heller taga emot den med bara händer, utan med ärmkläde. Därpå tilldricka kvinnfolken manspersonerne och pläga dem så en stund.

BRUDGÄVOR

Sedan betackas ock de för sitt omak och påminnas att nu vore tid att Bruden med en liten drickesskåls presenterande besöker alla gästerna kring borden. Då hon får igen en penning i handen av var gäst. Brudgummen plägar giva en Silvkappe eller sked, eller ock båda delarna.

När bruden så haver besökt alla gästerna, då bliver hon ledsagad till bordet till brudgummen och sätter sig hos honom på vänstre handen. De män som hos Brudgummen suttit hava, träda så av, ej utan plägningar för omaket.

Alltså sätta sig brudgumme och Brud tillsammans i samme-säte (det brukar jag interpretera /=förklara/ sammans-säte eller samir säte), som de kalla, äta på en tallrik, med en kniv och en sked. Jag haver frågat om de mena något vidskepligt därmed? Men mig är svaret ingalunda, utan de påminna sig om deras inbördes skyldighet sämja och kärlek.

Sist måste Förmannen göra påminnelse, att alla gästerna ville efter en gammal plägsed hugna de unga brudfolken med skänker och gåvor **till Bos**, som de kalla, Vilka Förmannen för var person med beröm måste utropa och avlysa. Lovas dem så av Föräldrarna oxe, ko, får och ett av vart kreatur de äga. De andra gästerna giva en halv spann eller en fjärding säd, ett får, en get, somliga giva penningar och bohagsting. För allt detta måste omsider på husets vägnar avsägas tacksägelse. Omsider tackas Gud för Mat och sjunges en psalm. Sedan gives lov till dans Men eljest dricker var efter behag och hörer man sällan av någon obeskedelighet, kiv eller slagsmål."

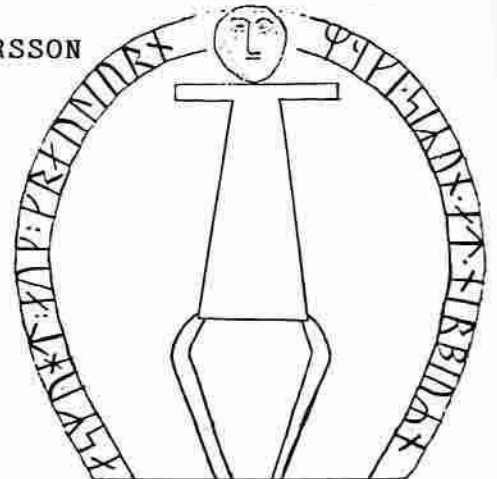
DELTAGANDE OBSERVATION

"Deltagande observation" är en modern etnologisk term för det man har för sig när man nyktert iakttar ett förlopp som man, trots att man är utomstående, ändå har en roll i. Just detta gör västmanlänningen Marcus Simming i det ålderdomliga Vingåker. Som präst och ofta förman är han en viktig person i bröllopsfirandet; samtidigt som han spelar med i det studerar han det och anser det viktigt nog att skildras för en överhet i storstaden.

Det har han ju alldeles rätt i! För i bröllopsnederna i 1600-talets Vingåker blandas fortfarande hedniskt och kristet; även om trolovningen med den juridiskt bindande ringväxlingen här äger rum i kyrkan, har den rötter i vikingatiden eller ännu längre tillbaka. Den kristna vigseln ordar han mindre om, möjligen därför att alla visste hur den gick till!

Nog kan man bli trött på enkäter. Men nog ska man vara tacksam för att inte kyrkoherden i Västra Vingåker slingrade sig ur sin uppgift lika lättvindigt som ämbetsbröderna i Strängnäs, Floda och Lunda och Kila...

KERSTIN PETERSSON

Spelmansglädje vid årets rådslag i Malmköping

-Ännu ett spelmansår har gått till ända. Det är fantastiskt att så många möter upp vid årsmötet, sa förbundsordföranden, Sören Olsson, när han välkomnade hedersgäster och medlemmar till "spelmansriksdagen", som hölls i Malmköpings stadshus.

Först av allt hölls en kort minnesstund och Sören Olsson erinrade om vad de sex medlemmar, som avlidit sedan förra årsmötet, betytt för förbundet och alla spelmannskamrater.

När spelfolk träffas skall det vara musik. Så även den här gången. Sedan styrelsens ledamöter framträtt som solister spelades "årsmötesvalsen" och förhandlingarna kunde börja.

Det blev ett unikt möte då Eva Nilsson, i vanliga fall Nyköpings kommunfullmäktiges ordförande, utsågs att leda förhandlingarna.

Året som passerat, Södermanlands Spelmansförbunds 64:e verksamhetsår, präglades av entusiasm, hängivenhet och framåtanda.

Förberedelserna för Zornmärkesuppspelningarna i Nyköping, samt Folkmusik- och dansåret 1990 ägnades stor uppmärksamhet.

Spelmanssemestern i Nyköping 11-17 juni är ett samarrangemang mellan Sömländska Ungdomsringen, spelmannsförbundet och Nyköpings kommun.

Eva Nilsson, "i vanliga fall" ordförande i Nyköpings kommunfullmäktige och något av värdinna under Riksspelmansveckan i juni, blev den första kvinna som lett Södermanlands Spelmansförbunds årsmöte.

När det gäller Folkmusik- och dansåret förekommer ett givande samarbete med Stiftelsen Kultur i Sömland.

Stämmor och träffar förekom, naturligtvis, under förbundets 64:e verksamhetsår. Förbundet arrangerade stämman i Jultia. Därutöver har många enskilda grupper och föreningar ordnat spel- och dansträffar, i de flesta fall tillsammans med spelmannsförbundet.

MÄRKEN OCH HYLLNINGAR

Årsmöten är alltid något som kan försees med guldmedalj. Så även den här gången.

Först av allt tog hedersordföranden, Arne Blomberg till orda och riktade sig till Anna-Lena Pocock-Bergström, tjänsteman på Södermanlands Museum.

-Du har visat ett verkligt stort intresse för vår verksamhet, slog Arne Blomberg fast. Inte minst då det gällde utställningen Trollfiol och syndaskrynkla, den utställning som till och med togs över och drog till sig stor uppmärksamhet i Norge. Du är väl värd att ta emot förbundets guldmärke och därmed utses till hedersledamot.

Guldmärke blev också belöningen till avgående kassaförvaltaren Ulf Lundgren, som efter fyra år

"Finansminister" Ulf Lundgren drog sig tillbaka (han kommer dock att svara för det tekniska när det gäller ekonomin). Sören Olsson överlämnade guldmärket och tackade för de år som gått.

Anna-Lena Pocock-Bergström utnämndes till hedersledamot och fick ta emot förbundets guldmärke, överlämnat av hedersordföranden, Arne Blomberg.

som "finansminister" på grund av sitt vardagliga arbete tvingades trappa ner.

- Vi övriga i styrelsen har i det här fallet gått bakom Din rygg, sa Sören Olsson. Förr var vi mycket generösa med guldmärken, men det har Ulf Lundgren ändrat på. Nu gör vi dock ett avsteg, Du är väl värd märket.

Suppleanterna, Roger Tallroth och Marianne Skagerlind-Furå lämnade sina poster och blev vederbörligen avtackade för det arbete de lagt ner.

Edward Anderzon, Katrineholm, blev årets Gustaf Wetterstipendiat. Förbundets sekreterare, Anita Hedlund, överlämnade stipendiet.

vördiga Stadshuset att "skaka" hade styrelsen i sitt beslut hela årsmötet bakom sig.

Hyllad blev också Edvard Andersson, Katrineholm, som fick ta emot stipendiet ur Gustaf Wetters minnesfond.

Stipendiaten berättade, att han "lyckats" komma in på musikgymnasie, där hans huvudinstrument är nyckelharpa.

Som bevis på sitt kunnande spelade han en egen komposition på fiol. Dagen till ära tillägnade han Gustaf Wetter sin låt.

Även Spelmansförbundet fick en gåva. Det var Torsten Gau, Djurgårdens spelmannslag, som överlämnade en äldre affisch.

Båda suppleanterna i styrelsen, Marianne Skagerlind - Furå, Gnesta och Roger Tallroth lämnade sina uppdrag. De blev vederbörligen avtackade av Sören Olsson.

Nya ersättare i styrelsen blev; Birgitta Andersson, Södertälje och Håkan Frykmo, Farsta.

Om styrelsens sammansättning i övrigt kan läsas på annan plats.

Uppspelning för Zornmärket kulmen på spelmanssemester i Nyköping

Även om det kommer att vimla av folkmusik- och dansarrangemang runt om i Sverige under 1990 blir Sömland placerat i centrum. Riksspelmansveckan med uppspelning för Zornmärket i Nyköping blir något, långt utöver det vanliga. Det blir en hel vecka med konserter, gammaldans, folkmusikutflykter, samt dansuppvisningar med kända och okända artister.

Skickliga spelmän- och kvinnor från landets alla hörn har nu möjligheter att stråla samman för spelmanssemester i den anrika residensstaden, som har funnits mer än 800 år.

Uppspelningen för Zornmärket blir en av veckans verkligt stora händelser. Under årens lopp är det många som klarat de hårda proven och bär sitt märke med heder. Ett stort antal av de gamla mästarna är borta, men Zornmärket lever vidare.

Anders Zorn, (1860-1920), föddes i Mora, son till en fattig flicka. Fadern, vars namn han upptog, var en tysk bryggmästare.

14 år gammal lämnade Anders Zorn Mora och begav sig till Stockholm, där han blev snickarlärning och elev vid Konstakademien.

Han började tidigt som akvarellmålare med Egon Lundgren, som förebild.

Vid nyss fyllda 20 gjorde han stor succe på akademiens elevutställning. Han överhopades med beställningar på akvarellporträtt. Men, frångången resulterade i problem. Akademiens lärarråd ansåg att han försummade studierna och utdelade en varning.

Anders Zorn blev arg, slutade studierna och reste till Spanien där han målade porträtt och hade sin första utställning på främmande mark i Cadiz.

ORUBBLIG SJÄLVTILLIT

Den unge mannen från Mora fortsatte på sin "vandring" i Europa. 1882 kom han till England, där det en vacker hände, att han stod utan respengar. Goda råd var dyra. Den utväg han fann var karakteristisk för hans orubbliga självtillit.

Midsommar vid Frustuna hembygdsgård. Fyra riksspelmän, Ejnar Hansander, Per Furå, Marianne Skagerlind-Furå och Christina Frohm, svarade för musiken.

Han hyrde en ateljéväning vid den dyraste gatan i London, beställde nya eleganta kläder och lät på välvalda vägar ryktet om sin närvaro sippra ut bland societeten.

Kuppen lyckades. Efter kort tid vara han målaren på modet. Sin morgonpromenad i Hyde park tog han till häst. Pengar samlade han på hög.

1887 slog han sig ner i Paris där han började experimentera med oljefärgerna. Den nya tekniken slog ut akvarellen. "Oljemålaren" Anders Zorn var "född".

Sex år senare finner vi honom i Förenta staterna där han var kommissarie för en svenska konstutställning. Det var där, i det stora landet i väster, som hans egenart som målare nådde sin fulla utveckling.

ÅTER TILL HEMBYGDEN

1896 återvände Anders Zorn till Mora, där han byggde sin gård. I sin herbygd blev han något av en hövding, som slog vakt om och omhulade det kulturella livet. Även om hans konst förlorade något i friskhet och styrka, men aldrig i virtuositet, var hans rykte i stadigt stigande. Han blev en av få konstnärer som förtjänade en stor förmögenhet på sitt arbete.

Till sin stora fasa märkte han bland annat att hornblåsningskonsten höll på att dö ut. Något måste göras.

Han föreslog, att de gamla kullorna han träffat uppe i fädbodarna skulle, på en bestämd dag, komma ner till Mora och spela hornlåtar. Den som blåste bäst skulle belönas med 50 kronor.

Han satte också in en annons i Mora tidning och utlyste horn- och spelmanstävlingar på Gesundaberget.

Den högstända sommarfesten ägde rum i augusti 1906. Folk i stora skaror anlände från hela landet. Estraden bestod av en höskrinna. Domarna, stadsnotarien Andersson från Lund, kandidat Romsson, Mora och Zorn själv hade intagit sina platser på tre framrullade kullerstenar.

N H Halfvarsson från Idbäck i Malung fick första

pris. Stina Pettersson från Gagnef, en pigg gumma som aldrig ville sluta spela, fick andra pris och Hall Britta Ersdotter från Siljansnäs tilldelades tredje pris.

I fiolspel erövrade Timas Hans från Ore första pris, Isak Anders från Blidberg andra och Hök Olof från Rättvik fick tredje pris.

Anders Zorns spelmanstävling på Gesundaberget blev upptakten till en mängd lokala tävlingar runt om i Sverige under tiden fram till 1920.

ANDERS ZORN EKONOMISK GARANT

I augusti 1910 var det uppspelningar på Skansen i Stockholm. Av 75 spelmän som inbjudits lämnade tio återbud. Urvalet av spelmän var gjort utifrån de lokala spelmanstävlingar som hållits i landet.

Anders Zorn ställde upp som ekonomisk garant för stämman/ uppspelet.

I programhäftet skrev Nils Andersson, den flitige insamlaren av svensk folkmusik:

" De instrument, på vilka de olika melodierna komma till utförande å stämman äro djurhorn, (kohorn och blockhorn: Dalarna) samt fiol och klarinett, ävensom nyckelharpa, (Uppland), och träpipa, (spillpipa : Dalarna). Att dragspel och mässing uteslutits, torde ej tarfa närmare förklaring".

John-Erik Hammarberg är en av Sveriges tre riksspelmän på munspel.

GULDMÄRKE TILL RIS- KERSTIN

Till stämman/ uppspelningen, hade Anders Zorn komponerat ett silvermärke, som utdelades till alla deltagare, som ett minne.

Märket gjordes speciellt för detta tillfälle och har sedan bara utdelats ytterligare en enda gång av Anders Zorn. Märket var då i guld och tilldelades Ris- Kerstin från Blecket i Rättvik, som tack för att hon kom till Zorngården i Mora och blåste kohorn.

GICK BORT 1920

Anders Zorn gick bort 1920, men spelmanstraditionerna levde vidare. De ursprungliga tävlingarna blev i huvudsak uppspelningar utan inbördes konkurrens och utan tävling.

1931 blev ett viktigt år. Då tog Svenska Ungdomsringen kontakt med Anders Zorns änka, Emma och frågade om man fick överta och använda det av Anders Zorn ritade deltagarmärket som ett spelmansmärke.

Ungdomsringen fick Emma Zorns tillstånd att "använda det av min man ritade spelmansmärke som riksspelmanstecken".

De sista dagarna i juli 1933 anordnades den första Zornmärkesuppspelningen. Detta i samband med att Ungdomsringen dragit samman till kongressförhandlingar, eller riksspelmansstämma, som den kallats senare.

STATUTER UTFORMADES

Ungdomsringen skrev i de första statuterna, som utformades för utdelande av Svenska Ungdomsringens spelmansmärke, "spelansmärke utdelas av riksstyrelsen efter utlåtande från vid varje tillfälle särskilt tillsatt bedömningsnämnd".

Bedömningsnämnden bestod av tre för bygdemusiken särskilt intresserade och för denna musiks bedömande kvalificerade personer, som utsågs av riksstyrelsen samt en representant för landskapets spelmansförbund, vilket själv utser sådan representant.

NYA ARBETSFORMER

Arbetsformerna har under senare tid förändrats. Nu försöker juryn, så långt det är möjligt, avdramatisera uppspelningssituationen, genom att föra ett samtal med den som spelar upp.

Varje uppspelningsdag avslutas med att alla som spelat upp den dagen får veta hur det gått. Vill man dessutom ha ett längre samtal med någon, eller några, i juryn är man välkommen på kvällen till "öppet hus" hos juryn.

Vid märkesutdelningarna på avslutningsdagens stämma behöver ingen undra om man skall få något märke, eller ej.

De som har fått silvermärke kan dessutom förbereda sig på att publiken vill ha ett smakprov på deras folknusikaliska tongångar.

ZORNMÄRKET- I TIDEN

Zornmärkesnämnden anordnade i januari 1986 ett seminarium på Musikmuseet i Stockholm kring temat Zornmärket i tiden.

Leif Johansson, Nyköpingspojken som nu bor i Huddinge, är en av Sörmlands riksspelmän.

Personer, som på olika sätt under senare tid, deltagit i debatten om folkmusikens utveckling i Sverige var inbjudna att delta.

Alla diskuterade med iver vilka ramar som bör gälla för bedömningarna och hur man skall förhålla sig till olika instrument och den instrumentala utvecklingen.

Folkmusiken har en forntid, en nutid och en framtid. Inom det folkmusikaliska området är man beredd att möta framtiden.

Det finns ett stort intresse för uppspelningar. Den folkmusikaliska vägens nybörjare på folkliga in-

strumenthar bland annat resulterat i ett antal skickliga utövare av tidigare nästan bortglömda instrument. Det finns idag flera unga spelmän på fiol och nyckelharpa än någonsin tidigare.

De som sedan blir riksspelmän utgör sedan goda folkmusikaliska förebilder för många andra.

Zornmärket kommer att vara betydelsefullt och levande så länge det förs en aktiv diskussion om dess roll och innehåll.

Källor: Hembygden, (Per Ch Gunvall, ordförande i Zornmärkesnämnden, samt Kunskapens bok.

Gustaf Wetter

Av spelmansförbundets 750 medlemmar har många tillkommit sedan 1977 då Gustaf Wetter - förbundets största personlighet - gick ur tiden. Hans namn är fortfarande i hög grad levande och inte minst bidrar förbundets eget hus, Gustaf Wetter-stugan, till att levandegöra Gustafs minne. Södermanlands Spelmansförbund firar under folkmusikåret sitt 65-årsjubileum och det är därför på sin plats att ge en skildring av spelmannen som byggde upp förbundet.

-Jag har tre mål för folkmusiken, sa Gustaf Wetter ofta, och det är att rädda låtarna till eftervärlden, att ge spelmännen ett gott anseende och ge förbundet en ekonomisk ryggrad.

Han arbetade hängivet under hela sitt liv för att förverkliga målen och det arbetet utvecklade det sörmländska spelmansförbundet till den kanske främsta folkmusikorganisationen i landet. Att han kämpade så starkt för folkmusiken berodde säkerligen på några starka barndomsupplevelser - och de starkaste minnena hade han av en marknadsgäst 1913:

-Det var marknad i Tranås. Jag hade fritt från skolan, var på gott humör och smått mallig, ty jag var kapitalist och kände med tillfredsställelse och välbehag klangen av två femöringar, som klirrade och gjorde sig påmint om sin existens i min byxficka och de skulle snart bli omsatta i knäck eller karameller.

Jag gick Storgatan söderut och kom till Lilla Torget och där stod Blinde Janne (Jan Knut Johansson-Wristel 1843-1926) och spelade. Sitt plommonstop hade han lagt framför sig och några kopparslantar fanns i hatten. Jag stannade och lyssnade och kände igen varenda melodi, far spelade ju hans låtar. För mig var detta en underbar musik och jag var förvånad över att inte fler stannade och lyssnade.

Men så hände något. Två fulla bonddrängar kom raglande och skrålande och fick syn på den blinde spelmannen. De satte kurs på honom, avbröt honom och visade sin goda oppfostran genom att börja okväda den stack-

aren. Det slutade med att de båda fyllhundarna tog upp plommonstopet, kastade bort kollekten och spottade två stora loskor i hatten.

Jag stod och tittade på och kunde inget göra. Jag började gråta och sprang förtvivlad hem till mor, som undrade vad som stod på. När hon fått reda på förhållandet sa hon lugnt och resolut: "Gå du till torget och tag med dig Blinde Janne hem!"

Janne blev väl ompysslad och sedan far kommit hem från jobbet och fått något till livs tillsammans med vår käre gäst började en härlig konsert. Marknadsdagen slutade trots allt durbetonat för Blinde Janne. Annars var det inte ofta fallet, det hörde liksom till att man skulle håna spelmännen.

Spelmännen måste få anseende

Händelsen fick stor betydelse för den unge Gustaf Wetter. På torget i Tranås knöt han näven i byxfickan i vanmäktigt raseri och lovade sig själv att under hela sitt liv göra allt för att förbättra spelmännens anseende.

Inställningen till vår folkmusik har varit mycket kallsinnig under många årtionden och Wetters arbete med att ge folkmusiken en rättmätig plats i vårt kulturliv har därför varit mycket betydelsefullt.

Låtarna måste räddas

Även Gustaf Wetters bana som upptecknare började med Blinde Janne Han berättade:

-1917 besökte jag Blinde Janne i Gränna. Jag hade då blivit gymnasist i Norra Latin i Stockholm och tagit fiollektioner av en hovkapellist. Jag var således en lärd man. Hos gelbgjutarmästare Viktor Fong träffade jag Janne, där han drog en svarv - han var den tidens elektriska motor i Gränna. När Janne fick höra att jag var Johan Wetters pojke, slutade han med sitt vevande och ledsagade mig till sitt hem på Bergsgatan.

Jag tecknade upp ett par enkla låtar. Så spelade den blinde en låt med en repris, som hade ojämnt antal takter, jag tror det var nio i stället för åtta. Jag var, som jag förut nämnt, en lärd ung man som läst musikteori, och anmärkte

försynt: "Det här blir nio takter, det stämmer inte." Janne fnyste föraktfullt åt Johan Wetters oförskämde son, gjorde i ordning en stor sats av saliv och det svarta, grovkorniga snuset och svarade korthugget: "Då stämmer, din lue!" och så spottade han en väldig stråle. Jag satt som väl var inte i vägen för projektilen. Om det var tur eller skicklighet kan jag inte bedöma, men den innehållsrika strålen hamnade perfekt i spottkoppen bredvid kakelugnen.

Gustaf Wetter tog lärdom av händelsen, hans 600 sörmländska uppteckningar är noggranna och han har kompletterat melodierna med många uppgifter om spelmännen. Han vidtalade gärna journalister när han skulle besöka någon spelman och han fick då både personbeskrivning och publicitet.

Spelmansförbundet bildas

Södermanlands Spelmansförbund - landets äldsta folkmusikorganisation - bildades i Malmköping midsommardagen 1925. Gustaf Wetter hade nyligen flyttat till Katrineholm, där han arbetade som folkskollärare, och han var givetvis med i den första förbundsstyrelsen. Han var sekreterare under de första åren och 1939 blev han förbundsordförande och fränsett ett par år behöll han den sysslan ända till 1968 när undertecknad tillträdde. Gustaf slutade dock inte arbeta utan var både hedersordförande, vice ordförande och arkivarie till sin död 1977.

Gustaf Wetter var hos den sörmländska allmänheten bl a känd som en vältalig och folklig ledare av förbundets många spelmansstämmor.

Han var dessutom en omtyckt föredragshållare och som regel mer framgångsrik än vid ett tillfälle 1922 i Gränna...

-Jag hade hyrt godtemplarlokalen i stan och annonserat i Gränna Tidning om att jag skulle hålla föredrag med musikillustrationer om småländsk folkmusik. Jag tog för givet att folk skulle komma i stora skaror för att lyssna till min framställning.

När föreläsningen skulle börja hade summa tre åhörare infunnit sig; Blinde Janne, som gick in gratis på alla tillställningar i Gränna med om-

Vals upptecknad av GW efter Blinde Janne

nejd, vaktmästaren som sålde biljetter och ville ha betalt för detta och kvittera ut hyra för lokalen, och slutligen redaktören för Gränna Tidning, som ville ha betalt för annonsen. Det var dock tre synnerligen välvilliga åhörare. Redaktören tog inget betalt för annonsen, vaktmästaren strök sin fordran och eftersom resan inte kostade mig något - jag cyklade mellan Tranås och Gränna - hade jag reskassan ograverad och den räckte till kaffe åt mig och Blinde Janne.

Ekonomisk ryggrad

Smälningen Wetter var ekonomisk och den egenskapen kom väl till pass i förbundsarbetet. Det stora uppteckningsarbetet 1936 hade kostat stora pengar och kassan innehöll endast några hundralappar när Gustaf tillträdde som ordförande 1939. Målmedvetet började han ett ekonomiskt uppbyggnadsarbete, stämmor och tom-bolor var under många år de dominerande inkomstkällorna.

Redan 1946 lyckades han intressera Södermanlands läns landsting för folkmusiken och förbundet fick sitt första anslag och sedan dess svarar landstingen i Södermanlands och Stockholms län (förbundet är verksamt i **landskapet Södermanland**) för en viktig del av ekonomin.

Kraftfull och vidsynt

Som ledare hade Gustaf Wetter en ovanlig egenskap - han var **både** kraftfull (ibland nästan despotisk) och vidsynt. När jag själv som ung ordförande tillsammans med Henry Sjöberg och de övriga i styrelsen började bygga ut verksamheten med nya aktiviteter var det inte allt som stämde med vännen Gustafs åsikter.

-Jag gillar inte allt ni gör, men jag stödjer er, sa Gustaf. Henry och jag vände och vred på de orden och hoppades att vi själva en gång skulle kunna vara lika storsinta...

Gustaf Wetter fick många utmärkelser för sina insatser. Han var givetvis både hedersledamot och hedersordförande i Södermanlands Spel-

mansförbund, han hade Zommärket i guld och våra grannförbund Östergötland, Örebro och Åland(!) hade tilldelat honom sina guldmärken. Han är en av de få som fått Hazeliusmedaljen och när Södermanlands läns landsting instiftade sina kulturstipendier 1965 var han, tillsammans med bl a Harry Martinsson, en av de första stipendiaterna.

Förbundets samlingar innehåller mycket material av och om och med Gustaf Wetter. När Gustafs maka Millis - även hon hedersledamot i förbundet - avled 1989 erhöll förbundet en hel del ytterligare material, bl a ett äldre manus till en opublicerad folkmusikbok, Gustafs dräkt, ett ungdomsporträtt och ett par av Gustafs många fioler. Botanisera gärna i arkivmaterialet, där finns många folkmusikaliska godbitar!

Gustaf Wetters minnesfond

Under sitt liv tog Gustaf initiativ till att resa minnesstenar över många spelmän - den mest kända är Widmarksstenen - och när han själv gick bort var det naturligt att starta en insamling till en minnessten över Gustaf Wetter. Spelmän och övriga vänner från hela landet bidrog frikostigt och insamlingen fick ett överskott som i dag utgör Gustaf Wetters minnesfond och ur den utdelas årligen ett stipendium till en ung spelman.

Gustaf Wetter var en av de största personligheterna inom den svenska spelmannsrörelsen och hans betydelse för Södermanlands Spelmansförbunds verksamhet har varit utomordentligt stor. Han fick aldrig uppleva att förbundet fick en riktig hemvist, ett eget hus, och han har ingen personlig anknytning till vår spelmannsstuga men jag är glad att förbundet har hedrat sin störste ledare genom att ge huset namnet Gustaf Wetter-stugan!

Arne Blomberg

333. Polska efter fadern

Hr. Söderström.

Gustaf Wetter uppteckande 1939 denna polska efter Oskar Söderström (Oskar i Bogsta). Spelmannen var född 1877 och hade sina låtar efter far (1845-1911) och farfar (1806-1893).

Gustaf Wetter – förmedlaren

I spelmansförbundets arkiv finns ett brev adresserat till "folkskolläraren, spelmannen och vältalaren Gustaf Wetter". Det är väl också så vi minns honom, åtminstone som spelman och vältalare, vi som inte kände honom personligen men som fick lyssna på honom vid alla spelmansstämmor. Själv minns jag honom mest från stämmorna vid Julita där han släpade upp allehanda gummor och gubbar på scen och talade sig varm om deras musik.

En som träffade och lärde känna Gustaf Wetter så att säga "utanför" förbundet, var Jan Ling, professor vid musikvetenskapliga institutionen i Göteborg, då vid Musikhistoriska museet (nuvarande Musikmuseet) i Stockholm. Jag träffade Ling en kväll i Stockholm och bad honom berätta om sina kontakter med Gustaf Wetter. Intervjun som följer nedan, blev inte bara en uppräknings av personliga minnen utan kom också att bli ett samtal om Wetters förhållande till hans "stora" och kanske mer namnkunniga föregångare. Ett perspektiv på "folkskolläraren, spelmannen och vältalaren" som kan ses som ett naturligt komplement till Arne Blombergs mer utförliga presentationen av honom. Jan Ling berättar ...

Wetter var en mycket god vän med Olof Andersson som var på Musikmuseet redan när jag kom dit 1961. Olle Andersson och Gustaf Wetter var mycket tillsammans och det var då jag träffade honom.

Wetter var en mycket dynamisk person, oerhört jovialisk och väldigt vänsäll. Han gick däruppe på museet och jobbade en hel del i Olles variantsamling om inte jag minns fel, och han var oerhört kunnig i varianter från Sörmland - som han koncentrerade sig på, men han hade också deltagit väldigt mycket i spelmansstämmor, tävlingar, och hade mycket kontakter med Olle den vägen.

Gustaf Wetter tog alltså kontakt med dig på museet när du kom dit. Var du men någongång och såg Wetter "i farten" så att säga?

JL: Wetter ville att jag skulle komma med och träffa spelmän och då gjorde vi en del inspelningar. Jag kommer inte ihåg om han tecknade upp, men vi spelade in tillsammans. Han hade en mycket nära relation till dom här spelmännen och hade alltid fiolen med sig och spelade tillsammans med gubbarna. Han var oerhört folklig i umgänget med spel-

männen och i sin framtoning överhuvudtaget. Som jag minns honom var han oerhört spontan, viljekraftig, han gick på ... Han kanske var litet dominant - i förhållande till vad dagens inspelare är.

Krister Malm: Det här var ju en stil som många av dom här äldre hade, Knis-Karl med flera. En slags ledarstil.

JL: Ett visst skikt av dom som då var entusiaster, dom som gjorde genombrotten för spelmännen, dom behövdes som ett slags entreprenörer för folkmusiken. Då fick man ju inte vara buskablyg, för man måste ju komma ihåg att när dom här jobbade så hade ju folkmusiken ingen status alls. Bara det att Wetter var folkskollärare - precis som Övergaard och andra - hade ju en väldigt stor betydelse i sammanhanget, det var oerhört viktigt för att skapa status.

Men samtidigt finns det en väldigt rolig episod där han står och dirigerar spelmännen på en spelmansstämma - det tror jag är ganska typiskt det där, att man samtidigt försöker hålla ordning på hela dom här hoparna av spelmän som spelade var och en åt sitt håll. Dom här entusiasterna var ju också representanter för Organisationssverige. Det var nog inte alltid en så lätt kombination.

KM: Jag minns en gång när jag pratade med honom så klagade han just över att han ännu inte hade lyckats lära spelmännen att stämma fiolen till normal-A, utan när dom drog på på i allspelet så var det alla möjliga toner som kom.

Angående Gustaf Wetters uppteckningar.

JL: Han hade hela sin samling hemma. Jag var hemma hos honom och han informerade mig om dom, och jag kommer ihåg att vi gick igenom både Lefflers uppteckningar till hans egna och gjorde jämförelser. Vi diskuterade också Denckers forskning. Han var intresserad av vetenskapliga texter och av olika traditionssamband. Detta visade han bl.a. när vi var och spelade in den här Frans Andersson (Stigtomta). Jag tror också han var mycket medveten om sin roll i förhållande till Leffler.

Gustaf Wetter var mycket utåtriktad och kände många människor. Kan du nämna några han hade kontakt med?

JL: Han hade kontakter med Knis-Karl, tror jag ... Han var väldigt god vän med Rydberg i Örebro. Jag kommer ihåg när vi var med på avtäck-

ningen av Olle Anderssons minnessten. Det var en fruktansvärd fest på kvällen innan hemma hos Olle Anderssons dotter. Ett sånt där riktigt ålagille. Det var så typiskt, för det var precis som gamla dagars begravningar; man firar minnet av någon med en stor fest. Dan därpå skulle Wetter och Rydberg blåsa lur när dom avtäckte den där stenen och det blev kanske inte riktigt så där rena toner ...

Ibland får man en känsla av att Gustaf Wetter såg upp till Olof Andersson? Hur var Wetter jämfört med OA?

JL: Olle Andersson var ett levande lexikon, kunde alla låtar. Han hade ett fruktansvärt musikminne. Olle hade ju skaffat sig respekt som domare på spelmansstämmorna. När nån spelman spelade så kunde han avbryta efter fyra takter: "Du spelar falskt. Ut för fan!"

OA var stenhård på det där, det hade han fått från Kjellström och andra. Det började redan hos Zorn och spelmanstävlingarna på hans tid, det var bara att gradera - vem är bäst? Ut med dom som är dåliga! Dom hade en väldigt klar bild av vad som var bra och vad som var dåligt och hade en helt annan stil än den här sociala som kom sedan.

Man kan säga att just den "sociala" stilen fördes in av Wetter och Knis-Kalle. En annan typ av förhållande än den tidigare, betydligt råare.

Gustaf Wetter var förmedlaren. Han hade en slags social medvetenhet om ... där folkmusiken övergår från att ha varit ett slags försök att få fram en elitmusik till att bli en social företeelse i form av spelmanslag och liknande. Man kan säga att man här för in spelmännen i en slags amatörstråkorkestrar där man får vara med och där man lära sig en låtrepertoar.

Dom som jobbade så här som Wetter och Knis-Karl hade, tror jag, ungefär samma funktion som dom som var kantorer och hade kyrkokör. Det här var en slags motsvarighet till det. Det fanns ett skikt där med Kalle, Rydberg, Wetter och flera andra, som stod nånstans mitt emellan spelmännen och vi som satte igång och forska omkring det här. Dom var kan vi säga, en tidigare länk i den kedja ni kom med i, ni som kom med 70-talsvägen.

* * *

I intervjun förekommer det en del namn som i dag kanske inte är så välkända för alla läsare:

Knis-Karl Aronsson var en namnkunnig spelman och administratör verksam bl.a. inom Dalarnas spelmansförbund och SSR. Bertil Rydberg var ordförande i Örebro Läns folkmusikförbund under många år. Einar Övergaard, låtupptecknare främst verksam i västra Sverige och i Norge. Sven Kjellström, violinist och pedagog var ofta anlita som domare vid spelmanstävlingar.

Stig Norrman

Jan Ling är flitigt anlita bl.a. som föreläsare om folkmusik och kan vara svår att boka en tid med. Den här intervjun gjordes i en middagspaus mellan föreläsningar i Uppsala och på Musikmuseet i Stockholm. Fr.v. Ling, Krister Malm (Musikmuseet) och intervjuaren. Foto: Per-Ulf Allmo.

Om tradition

av Bernt Olsson

Uppe på vinden i en tygpåse hänger en kostym, som jag en gång i tiden tyckte var snygg. Tyget är fint, den är välsydd, men den är totalt omöjlig. Den är inte modern, inte gammal heller utan halvgammal. Det är just det som gör den så förskräcklig. Kavajen är - i motsats till dess ägare - insvängd i midjan, och de jättevida byxor- nas främre pressveck skulle förmodligen räcka fram över tåspetsarna. Hemskt! En urgammal kostym från början av seklet skulle man nog kunna uppträda i - men inte den här. Det vore frestande att slänga bort den, men den skall få hänga. Kanske kommer den att bli riktigt gammal och därmed gå en ny vår tillmötes.

Det omoderna, halvgamla kommer gärna i skymundan, men det riktigt gamla kan bli åtråvärt - det tycks vara en regel, som är tillämplig på fler företeelser än kläder - hus, bilar, möbler m.m. och t.o.m. på populärmusik. Det som efter en tids popularitet hamnat i ett sorgligt ingenmansland mellan gammalt och nytt behöver inte vara borta för alltid. Man kan upptäcka det på nytt; det kan, om det är äkta och välgjort, komma att ånyo bli uppskattat. Många är väl de som undrat över varför man gjorde kaffeved av gamla föremål, som idag betingar höga priser. De som minns hur städerna såg ut före rivningsvågen beklagar ofta den meningslösa förstörelsen under 60- och 70-talen och frågar sig, varför man inte reagerade starkare då.

Fenomenet är välkänt; det har t.o.m. utarbetats teorier för detta värderingarnas kretslopp.

Gamla företeelser kan bli "moderna" och sedan åter hamna i omodernitetens malpåse. Det vore kanske överdrivet att påstå att folkdräkterna gjort det. Denna ålderdomliga klädedräkt blev mode vid sekelskiftet och blev så småningom nästan obligatorisk för folkdansare och spelmän. Nu verkar den vara på tillbakagång i dessa kretsar men kan förmodligen se fram mot en ny blomstrande renässans, eftersom dess estetiska och hantverksmässiga kvalitet är oomtvistlig. Även folkmusiken har under vårt sekel haft sina höjder och dalar, som bekant.

Folkmusiken har f.ö. inom sig själv sina olika stilar, som tycks växla i fråga om popularitet. Ålderdomliga låtar och bordunspel har en tid stått tämligen högt i

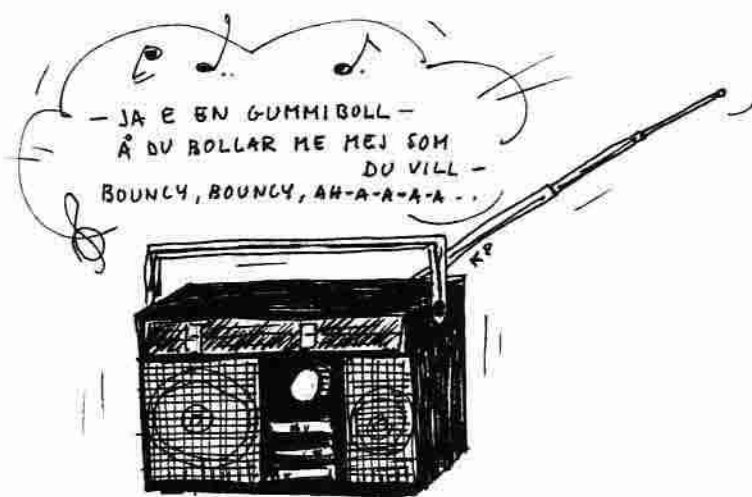

kurs, modernistiska experiment likaså. Sämre står det till med **Livet i Finnskogarna** och **En afton vid Öljaren**. Den stil som de företräder har givetvis sina anhängare men tycks för närvarande finna få proselyter. I framtiden kan emellertid läget te sig helt annorlunda. I väntan på detta nya sakernas tillstånd tänker jag samla inspiration till **Solnedgång vid Hösjön** (vals, B-dur).

Inom populärmusikens område är Svensktoppen på sitt sätt en spegel av den aktuella folksmaken:

**Du ger mej feber när ja ser dej
å de puttrar som vulkaner i mej.**

Man kan lätt bli melankolisk av sådant, men här är det fråga om rena förbrukningsartiklar - engångslåtar, som snabbt hamnar bland soporna. Men ingredienserna återanvänds, för själva genren är livskraftig.

Ett slags kollektiv förkärlek för en viss företeelse gör att den kommer på modet. Orsakerna är inte så lätt att komma underfund med, men skillnaden mellan modernt och omodernt är ofta mycket ytlig. Utställda jeans är löjliga, medan smala är

användbara - men det berör ju faktiskt inte alls byxornas grundidé, som ända sedan forntiden varit oföränderligt densamma. Långbyxorna började användas i vårt land under järnåldern.

Det är inte svårt att hitta fler exempel på att moderniteten sitter på ytan och inte berör djupet. Modeord som **positiv** och **kreativ**, **involverad** och **interrelaterad**, **service** och **aktivitetscenter** härstammar från det antika Rom, och vill man göra en **veritabel** kraftansträngning att prata innespråk - så att man säger t.ex. **Ha en optimal weekend!** istället för Trevlig helg! - ja, då måste man väl bli missmodig vid tanken på att orden kommer från latin, urgermanska och ännu äldre språk. Det är nämligen nästan omöjligt att uppfinna något helt nytt, och vårt språk ger oss bra vittnesbörd om det. Svenskan har ungefärligen 36 språkljud. Genom att kombinera dessa skulle man kunna bilda 2 821 109 096 ord. Ändå är det nästan omöjligt att hitta ett alldeles nytt ord. Vi är så traditionsbundna att vi bara skapar nybildningar genom sammansättning, avledning, förkortning eller lån.

Twin Tower Hotel heter en byggnad i Stockholm. Den som hittade på namnet eftersträvade väl att ge det en riktigt nymodig prägel - vara inne, i takt med tiden, uppdaterad - men använde samma stilmedel, alliterationen, som vikingatidens runristare för att få det att låta bra. **Family Fresh, Team Trade, Big Bengt, Buy BC by phone** (från Borås)...

Vår tids bestsellerromaner om amerikanska miljonärers kärleksliv - den enda litteratur som säljs riktigt bra numera - hör också hemma i en flertusenårig tradition. Romaner skrevs redan i det forntida Egypten. Predikaren från 200-talet f.Kr. säger för övrigt: **"Ingen ände är på det myckna bokskrivandet"** (Pred.12:12). Ändå hade han aldrig läst Jackie Collins eller varit på bokrea.

För att ta exempel från ett annat område kan vi påpeka att en modern elgitarr har mycket mer än namnet gemensamt med den forngrekiska kitharan, solguden Apollons attribut. Keyboarden har sin klaviatur (keyboard) gemensam med orgeln och virginalet, och ett trumset är ju egentligen rena rama urtiden.

Man kan jämföra verksamheten i en modern danslokal med det som vi vet om forna tiders dansnöjen. Olikheter är påfallande, men sällskapsdansens idé är densamma. Och vad gäller dansstegen kan man använda ta-

lesättet "intet nytt under solen". De konstner man kan göra med fötterna är trots allt begränsade och uppfunna för länge sedan.

Traditionens grepp är starkare än man vanligen tänker sig, och bryter man mot den, brukar det inte ske på mera djupgående sätt. Att ta upp nya instrument i folkmusiken, synt, elbas m.m., är visserligen en förändring, men särskilt genomgripande är den inte. Det vore betydligt radikalare att införa tolvtonstekniken, när man skriver folkliga danslåtar, men det är tveksamt om det skulle bli någon succé. Trots allt är det dock känsligt med variationer och stilförändringar, och man kan ha starkt delade meningar om dem. Åt vilket håll skall man sträva? Skall man närma sig traditionsbärarnas sätt att dansa och spela, eller skall man låta samtidens och omgivningens ideal slå igenom, när man sysslar med en i sig själv traditions-tyngd genre som folklig musik och dans? En del eftersträvar moderniteten, andra söker sig till äldre traditionsbärare och därmed en gången tids stilideal, i den tron att man förr kunde spela utmärkt dansmusik.

Vi har sett att det är svårt, för att inte säga omöjligt, att helt lösgöra sig från traditionen, men den som till punkt och pricka vill tillägna sig en äldre stil - det betydelsefulla utanverket - har det inte heller så lätt. Sannolikheten kan man väl nå fram till, men sanningen är inte säkert att man kan få fullständig kunskap om. Vi vet inte i detalj hur exempelvis 1800-talets dans och musik tedde sig. Vad ansågs bra och vad ansågs dåligt? Det skulle vara ganska trevligt att veta hur pratet gick bland spelmän och danspublik på den tiden.

Vad beträffar stilideal som omedelbart föregår vår egen tids har de hunnit bli rättså gamla men inte riktigt, och de riskerar att inte bli intressanta förrän någon gång i framtiden, på grund av värderingarnas kretslopp. Mycket som egentligen är bra kan därför gå förlorat, eftersom man inte har förstånd att värdera det och snappa upp det i tid. En tendens i stilutvecklingen tycks emellertid vara den dialektiska - att en viss smakriktning tillkommer som en reaktion mot en föregående.

Det görs ibland aktningvärda försök att följa traditionen bakåt - ända tillbaka till medeltiden t.o.m. - och levandegöra en gången tids stilideal. Något som jag tror att man med ganska stor säkerhet

skulle kunna återskapa vore musik och dans från början av det här seklet. Det låter inte så sensationellt, men jag tror att det är en angelägen verksamhet, eftersom man säkerligen kan uppdaga kvalitéer man faktiskt håller på att glömma bort. Med hjälp av ännu levande traditionsbärare, film- och bandinspelningar och annat arkivmaterial borde man kunna få en levande och inspirerande bild av denna dansmusik, som vi faktiskt ofta använder i dag, mer eller mindre påverkad av vår egen samtid. Man kunde få en detaljerad bild av tonbildning, ornamentik, samspel, improvisationer och utvecklingar i spel och dans. Att det kräver en kraftansträngning också att överbrygga ett så kort tidsavstånd kan säkert de vittna om som gjort försök i den här stilen.

Hos mig själv har det blivit nästan en fix idé, denna önskan att se och höra selskiftets polskor, de som brukar gå under de lite väl hurtiga namnen **hambolkett** och **gubbstöt**, gestaltade på ett trovärdigt sätt. Något som är viktigt i det sammanhanget är det som vår ordförande Sören Olsson brukar ivra för och själv utför på ett helt stilriktigt sätt, nämligen kompet, beledsagningen av dansmelodin, när man spelar på två eller tre fioler. Det är faktiskt en **konst** att "chiffonjera" så att de dansande får lätta fötter. Den konsten kan man inte hämta någon annanstans ifrån än i en noga studerad tradition.

forts sid 34

Polska efter Blinde Kalle, Karl Eriksson i Stigtomta 1838-1911. Den har nummer 435 i Gustaf Wetters Sörmländska låtar och är upptecknad 1964 efter Erik Fogelström, Stockholm.

Svårigheterna att nå fram till en äldre tids stilideal är många. Man lever i en annan musikalisk omgivning, har annorlunda utbildning och musikalisk erfarenhet och delvis annorlunda utrustade instrument än de traditionsbärare man har som förebild. Element från nutida populärmusik kan lätt smyga sig in: synkoper, förhållningar och föga stilriktig harmonik; polka och schottis t.ex. kan lätt anta lite country and westernkaraktär. En speciell fara ligger i att man lätt kan överdriva typiska drag i den äldre stilen: bordunspel kan bli för tjockt, ornamenten för många och för stereotypa, rytmiken förgrovd, kompet för tungt. Man riskerar att hoppa över målet och hamna i något som inte var riktigt meningen. Heidenstam pekade på en liknande risk när han beskrev Fredrik Lilljekvists restaurering av Gripsholm på 1890-talet som ett försök att göra "**thætta gamla huus aendnu gamla-re**".

TECKNING:
MATTS MATTSSON

Åttonde Slagstastämman blev succé nu planeras för tioårsjubileum

Fullt på scen, fullt på dansgolvet och fullt i salongen. Vad kan man mer önska?

Klockan närmar sig tolv på dagen. Vid Hallunda Folkets hus tättnar skarorna. Många som anländer bär på "lådor", som avslöjar att de innehåller instrument av något slag. Inne i lokalerna möts besökarna av en oändlig ström av tonflätor. Varje vrå fylls av kända och okända låtar.

Sömlandslätens medarbetare har inbjudits att bevisa Slagsta gilles vinterstämma. Allt tyder på, att det skall bli en folkmusikalisk fullträff.

Redan tidigt på förmiddagen hade kortkurserna börjat. Lärarna, Arne Modeñ, durspel, Eva Tjörnebo, visor, samt Lotta Franzén och Hasse Gille på nyckelharpor, hade lärorika elever. Senare under dagen fick dessa tillfälle att avlägga examensprov. Då visade det sig, att nybörjarstadiet låg långt tillbaka i tiden. Men förkovran och ytterligare kunskap är aldrig tung att bära.

ÅTTONDE VINTERSTÄMMAN

- Vi började vid Hågelby, berättade musikaliske ledaren, Curt Carlsson. Där blev vi husvilla och

flyttade över till Slagsta. Det här är fjärde året som vi disponerar Folkets hus.

Slagsta gille började sin verksamhet 1979 och blev förening under våren 1980.

Håller tidsschemat? Solveig Elofson och Curt Carlsson hade en kort överläggning innan cirka 150 spelmän tågade in på scen för ett allspel som sent skall glömmas.

5-årige Thomas Lindén-Käll tillhörde de yngre som spelade med på den åttonde vinterstämman i Hallunda Folkets Hus.

När ordförande i Slagsta Gille, Gunnar Nordholm fyllde 50 år fick han en vals, komponerad av Karin Wester. Nu fick han spela upp sin 50-årsvals inför fullsatt salong.

Anny Sjölin, Ethel Hellgren och Ingegärd Carlson samlar sig inför Södertälje spelmanslags gruppspel.

Arne Modén, durspel, och Anders Schilling, fiol, hittade ett hörn och spelade svensk folkmusik.

Axel Blom, Bengt Wärn och Ernst Hjelm fann varandra och spelade upp en smäktande vals.

Gunilla Nilsson, Eva Dammborg, Carin Berglund och Lasse Garén "fann varandra" och spelade några väl valda låtar.

- Planeringen för junistämman, som för övrigt sammanfaller med pingstafton, är i full gång, sa Curt Carlsson.

Tanken på det som blev Slagsta gille vaknade i samband med att Hallunda- Norsborg blev en utflyttningsort till Stockholm.

- Vi blev några spel- och dansintresserade som deltog i kursverksamhet, berättade Curt Carlsson. Gillets målsättning blev, att vi skulle ägna oss åt folkdans, gammeldans, spelmansmusik, samt slöjd och dräktsömnad.

Verksamheten fick "rätt vind i seglen". Barn, ungdom och vuxna i alla åldrar samlades. Genom dans, spel och slöjd skapades en speciell kamratanda, som låtit tala om sig, vida omkring.

Alla var dock barn i början. Som exempel kan nämnas, att man började med 10- 15 spelmän. Nu är man uppe i närmare 60.

- För närvarande pågår kurser i fiol och nyckelharpa berättar Curt Carlsson. Det är också full fart på danskurserna, där vi alltid har levande musik. För närvarande har vi 75- 80 barn i verksamhet.

FOLKMUSIK- OCH DANSÅRET 1990 INVIGDES

- Vilken underbar stämning. Tänk om man kunde levandegöra den här kulturen. Det är naturligtvis ni, som kan förvädla den grå vardagen till fest, sa kommunalrådet Manfred Carlsson. Det är inte någon slump, att Slagsta gille erhållit kommunens kulturpris.

Bo Walther var en av dem som höll ett stadigt grepp i regi-trådarna.

Kurt Eklund, Artur Ermedahl och Gunnar Bergman spelade ihop sig på durspel.

- Slagsta gilles verksamhet har stor betydelse i vårt kommunala arbete. Vi vill att människor skall bo kvar här. De skall finna trivsel och känna att Botkyrka kommun är deras hembygd.

- Gilllets verksamhet har också stor betydelse för invandrarna. Deras och vår kultur måste blandas. Då har folkmusik och dans stor betydelse.

OMFATTANDE PROGRAM

När det så var dags för den åttonde vinterstämman i Slagsta gilles regi var den stora salongen fylld till absolut sista plats. Och den trogna publiken bjöds på ett program för finsmakare.

Spelledaren, Curt Carlsson, fick redan från första stund full fart på omkring 150 folkmusikutövare utrustade med väl valda instrument.

Inledningsvis nämnde vi att det anordnades kortkurser. Efter allspelet fick dessa visa vad de kunde.

Först ut var Arne Modeñ med sin durspelsgrupp, som fick rungande applåder för sitt korta, men väl valda program.

Läraren, Arne Modeñ, jämtlänning från Rätansby, har musiken i blodet.

Fadern och brodern var duktiga munspelare. Bordern spelade också femradigt dragspel, som Arne fick låna

när de äldre var på arbete i skogen.

- När jag var nio år fick jag ett eget spel beställt per postorder, berättade den erkänt skicklige durspelaren. Detta blev min käraste ägodel.

I mitten av 1970- talet gick Arne Modeñ över till en-och tvåradiga durspel, som allt sedan dess blivit hans ständiga följeslagaren.

Andra elever, som gått harpkurser hos Lotta Franzen och Hasse Gille, fick också träda fram och visa att de var långt från några noviser. De hanterade stråkar och plockade med nycklar, precis som om de aldrig sysslat med något annat.

Långt innan instrument av olika slag kom in i bilden utnyttjade människorna sina stämband. I sinom tid kom visorna, som nu fått ett allt starkare fäste i vårt rika kulturutbud. Viskursens elever gav smakprov på hur visorna skall låta när de är som bäst.

Under fyra och en halv timme bjöds på en omfattande kavalkad av musik och sång, stundtals även dans. Omkring 20 grupper och enskilda tog scenen i besittning och bidrog till att göra den åttonde Slagstämman till en succe.

FORTSATTE MED GAMMELDANS

Nu skall ingen tro att Folkets hus utrymdes kl 17.50 när vinterstämman tog slut.

Då började andra aktiviteter. Gammeldans blev det i stora salen, polskor i teatern. forts sid 32

Ungdomsringens stämma gick i jubileets tecken

Sånggruppen "Hör och häpna" framförde ett knippe visor som belönades med ihållande applåder.

- Om inte några framsynta personer för 70 år sedan beslutat bilda det som idag är Svenska Ungdomsringen hade vi inte suttit här nu, sa jubileumsgeneralen Henry Lindblad när Sömländska Ungdomsringen höll sin stämma i Södertälje.

- Mycket har förvisso hänt sedan den 31 juli 1920. Nu är vi framme vid Folkmusik- och Dansåret 1990. Nu är det många som börjar känna till vad det här året betyder. Det finns, till vår stora glädje, flera stora företag som uppmärksammat vår omfattande verksamhet.

Henry Lindblad erinrade om arrangemang som redan genomförts och nämnde bland annat Barvaträffen, men han talade också om vad som komma skall.

Spelmanssemestern i Nyköping, med Zormärkesuppspelning och Riksspelmansstämman blir en stor manifestation.

NU SKALL DET VÄRVAS

Antalet föreningar i distriktet var vid årets slut 15 med tillsammans 1 296 medlemmar.

- Det är en minskning, sa ordföranden, Göran Berglund. Men, det måste vi ändra på under det nya verksamhetsåret. Nu måste styrelsen ut på fältet och bedriva uppsökande verksamhet.

- Ett år har förflutit, vart tog det vägen; sa Göran Berglund. Vad har vi gjort för fel som tappat medlemmar. Främst tonåringar. Lyssnar vi för lite på deras synpunkter. Får de inte vara med och bestämma över sin egen verksamhet ?

Nu kan vi sätta igång, så Anne-Marie Rosén till Göran Berglund och Örjan Kindahl.

Jubileumsgeneralen Henry Lindblad erinrade om Svenska Ungdomsringens 70-åriga verksamhet.

- Låt oss gemensamt göra 1990 till ett välfyllt och storslaget jubileumsår. Vi skall visa att vår organisation är något att räkna med.

- Visa vem du är: Bär märket. Visa att du tillhör Ungdomsringen och var stolt över att göra det.

Ann- Cathrine Holgersson och Birgitta Nierzwicki avgick ur styrelsen. De ersattes av Thomas Gårdhagen och Sonia Waern.

När det i övrigt gäller styrelsen och funktionärer hänvisas till särskild förteckning.

BRUDPAR OCH BARN

Södermanlands Spelmansförbund hade ett par representanter på plats. Sekreteraren Anita Hedlund informerade om brudmarscher och kasettbandet "Välkommen till världen". Brudmarscher finns i stort antal.

- Alla kyrkomusiker i hela landskapet Sörmland har fått en utgåva med sörmländska brudmarscher arrangerade för orgel, så att alla som vill ska kunna gifta sig till tonerna av en brudmarsch ur den egna traktens folkliga tradition, sa Anita Hedlund.

Leif Johansson, nyvald vice ordförande i Södermanlands Spelmansförbund, överbringade en hälsning och tackade för fint samarbete. Han, liksom senare Bo Björkman, erinrade om Folkmusik och Dansårets stora betydelse.

VÄRDIGA VÄRDAR

Salens gille var värdar för distriktsstämman, som hölls i ett välfyllt Trambon. Programmet som komponerats tillfredställde alla smakriktningar.

Vid ett par tillfällen gjordes uppehåll i förhandlingarna och deltagarna fick tillfälle att röra på benen.

Sånggruppen "Hör och häpna" överraskade med ett knippe väl valda visor.

Salens gilles barngrupp sjöng och dansade och allt detta varvades med information av olika slag.

Efter en kaloririk måltid blev det dans. För det tonala svarade Salens gilles spelmän.

Första paret ut för sörmländska dansborgarmärket

Lördagen den 31 mars 1990 blev historisk. Då utdelades de två första Sörmländska dansborgarmärkena. Dansparet Göran Berglund och Anita Hedlund fick godkänt, med god marginal, av domarna Bengt Hägg och Ulag Sundin. Riksspelman Leif Johansson svarade för det tonala.

-Många spännande projekt ser dagens ljus under Folkmusikens och Dansens år 1990, sa Anita Hedlund. Många aktiviteter har lokal karaktär, men vissa omfattar hela länet Sörmland, andra till och med hela landskapet.

- Dansborgarmärket omfattar hela landskapet. Nu får

I en svepande vals förde Göran Berglund, Sörmländska Ungdomsringens ordförande, Spelmansförbundets sekreterare, Anita Hedlund, i en smäktande vals.

sömlänningarna för första gången möjlighet att visa vad de kan när det gäller den vanliga svenska gammaldansen. De som kan dansa vals, schottis och en valfri gammaldans kan ta dansborgamärket.

-Samtidigt utövar de också en exklusiv svensk speicalitet- inte i något annat land kan man dansa traditionella pardanseri den utsträckning vi kan i Sverige.

- Syftet är egentligen högst seriöst- att stärka intresset för den unika kulturtraditionen som våra pardanser utgör. Det kommer att bjudas många till -fällen till uppdansning runtom i landskapet under året.

- En av hörnstenarna för Folkmusik och Dansåret är gemenskap med sång, musik och dans och det är just vad dansborgamärket kommer att ge tillfällen till.

_ Förhoppningen är givetvis att riktigt många ska pröva sina färdigheter i gammaldans. En fråga är intressant att ställa; Vilken kommun får flest dans-

- Det gick ju bra det här, sa domarna Bengt Hägg och Dag Sundin och lämnade över de första Sörmländska dansborgarmärkena till Anita och Göran. Vittne till händelsen var riksspelmannen Leif Johansson.

borgare i förhållande till sitt invånarantal under 1990, sa Anita Hedlund.

Det sörmländska dansborgamärket är instiftat av Sörmländska Ungdomsringen och Södermanlands Spelmansförbund.

Slagstämman...

forts från sid 29

Lotta Franzéns harpelever lät höra vad de lärt, och kunde tidigare.

Och precis som under stämman bjöds det på musik av bästa märke.

Bland de medverkande kan nämnas Svärdsjö spelmannslag, som drog ett tungt lass.

Vid pass kl 23.00 kunde vinterstämman med dans läggas till handlingarna. Nu är siktet inställt på pingstafton och junistämman. Kanske den blir något utöver det vanliga. Slagsta gille fyller ju tio år.

Sörmländska Ungdomsringen

ADRESS OCH FUNKTIONÄRSLISTA 1990

Distriktsexpeditionen: Postadr: Box 11002 630 11 ESKILSTUNA 016-424139
Pg. 38 73 16 - 3 (tfn.svar)

*****

Hedersordf. Ivar Schnell Tessins väg 21 611 36 NYKÖPING 0155-13707
Hedersordf. Fritz Andersson Esbjergsgatan 6 632 32 ESKILSTUNA 016-422962
Hedersmedl. Henry Sjöberg Skånegatan 86 116 37 STOCKHOLM 08-7148421

STYRELSE:

Ordförande Göran Berglund Bärnstensgng. 12 A 632 34 ESKILSTUNA 016-421821
V.ordf. Björn Falk Sjömansvägen 4 151 38 SÖDERTÄLJE 0755-66563
Skr. Thomas Gårdhagen Bäckhagavägen 6 B 633 48 ESKILSTUNA 016-124386
Kassör Sven-Eric Sederlin Linneastigen 7 144 00 RÖNNINGE 0753-55367
Studieledare Henry Lindblad Svampstigen 127 144 00 RÖNNINGE 0753-52988
Ledamot Sonia Waern Hammartorpsg. 9 642 00 FLEN 0157-11133
Ledamot Inger Falk Sjömansvägen 4 151 38 SÖDERTÄLJE 0755-66563
Dräkt Ing-Britt Gustafsson Smedjan 640 34 SPARREHOLM 0157-32017
Slöjd Gunnar Andersson Näktergalsv. 23 633 69 ESKILSTUNA 016-25653
BU. Rolf Rehnholm Jasminvägen 4 633 48 ESKILSTUNA 016-112497
DM. Dag Sundin Bondegatan 41 C 645 32 STRÄNGNÄS 0157-17664
Styrelsesupp. Sven-Erik Tillman Mestavägen 8 632 33 ESKILSTUNA 016-420494
Styrelsesupp. Ingrid Seiboldt Ronneberg, Malmbý 645 94 STRÄNGNÄS 0152-25079

SEKTIONER:

Dräktsektion Ing-Britt Gustafsson Smedjan 640 34 SPARREHOLM 0157-32017
Gun Enström Kallfors 153 00 JÄRNA 0755-73260
Margareta Borg Harstigen 41 645 42 STRÄNGNÄS 0152-15818
Margit Carlsson Finningevägen 58 D 645 42 STRÄNGNÄS 0152-15038

BU-sektionen Rolf Rehnholm Jasminvägen 4 633 48 ESKILSTUNA 016-112497
Lotta Stenström Bondegatan 41 C 645 32 STRÄNGNÄS 0152-17664
Anna Lundblad Engelbrektsg.14 632 30 ESKILSTUNA 016-126566
Maritha Pettersson Åsby, Vansö 645 92 STRÄNGNÄS 0152-20009
Patrik Åslund Marstavägen 5 A 140 42 STORA VIKA 0752-35466

Slöjdsektion Gunnar Andersson Näktergalsv. 23 633 69 ESKILSTUNA 016-25653
Asta Hoflin Finningev. 66 F 645 42 STRÄNGNÄS 0152-11632
Jan Kjellström Sjöögölet 2323 L3 643 00 VINGÅKER 0151-30388
Stig Axelsson Snäckvägen 4 613 00 OXELÖSUND 0155-33281

DM-sektionen Dag Sundin Bondegatan 41 C 645 32 STRÄNGNÄS 0152-17664
Bengt Hägg Salstagatan 11 E 642 00 FLEN 0157-14584
Leena Persson Bondegatan 6 641 46 KATRINEHOLM 0150-17721
Lena Björkman Kvarngärdesg. 7 C 633 55 ESKILSTUNA 016-147501
Carina Kindahl Gustavsborgsv. 15 632 39 ESKILSTUNA 016-352909

Revisorer: Kjell Hortlund Viagatan 5 149 00 NYNÄSHAMN 0752-16598
Örjan Kindahl Spireavägen 9 633 48 ESKILSTUNA 016-112286
Suppl. Kjell Kolterud Backavägen 2 E 641 37 KATRINEHOLM 0150-15741
Ulf Winqvist Klarbärsvägen 19 633 53 ESKILSTUNA 016-149329

Valberedning Birgitta Björkman Rustmästarvägen 5 632 33 ESKILSTUNA 016-420715
Hans Kindahl Gustavsborgsv. 15 632 39 ESKILSTUNA 016-352909
Brita Mattson Mariebergsvägen 6 640 31 MELLÖSA 0157-60597
Åke Rundgren Lingongången 9 611 45 NYKÖPING 0155-98145

En ekvation med sex obekanta

Här kommer ett rop på hjälp från Torsten Åhbeck, Rönninge. Han får själv berätta. Sju spelmän på estraden någon gång på 1910-talet. Lokalen, som är dekorerad med blommor och girlander och spelmännens klädsel tyder på att bilden förevigar en festlighet av något slag, men frågan är: Var och när och framför allt, vilka?

Endast en av de agerande är än så länge klart identifierade, nämligen den mustaschprydda fiolisten längst till höger i övre raden; det är södertäljespelmannen Nils Wickman, (1880-1967). Men vilka är de sex andra? Kanhända kan SÖRMLANDS-LÅTENS läsare lösa problemet. Skriv i så fall till redaktionen.

Om tradition forts från sid 25

Möjligheten finns förstås också att man blir så stiltroget dogmatisk och rigid att själva livet i det hela förflyktigas. Det som är allra svårast att nå i en äldre stil är nog just spontaniteten och utlevelsen.

Man brukar förvåna sig över de snabba förändringarna i vår tid, men man kan också

förvåna sig över hur seglivade många traditioner är. En fast och obruten tradition kan medföra en viss förfining av smaken och av uppfattningsförmågan: man har lärt sig att registrera de små skiftningarna och kan avnjuta de fina nyanserna. Känsligheten kan också leda till ofördragsamhet, att man retar upp sig på småsaker och förhåller sig avogt inställd också mot goda och välmotiverade nymodigheter. Fram- och baksida finns det ju på det mesta. Men utan traditioner skulle vi nog bli totalt förvirrade i tillvaron.

Södermanlands Spelmansförbund styrelse 1990

Box 107, 640 32 Malnköping, Pg 12 24 74-0

Blomberg Arne G:a Lärarebostaden Törnevalla 590 62 LINGHEM	Hedersordförande 013-741 48, arb 013-200 700
Olsson Sören Röjningsstigen 5 645 44 STRÄNGNÄS	Ordförande 0152-121 37, arb 0152-285 76
Johansson Leif Sågstuvägen 38 nb 141 49 HUDDINGE	v ordf, utbildn.ansv. 08-779 89 67
Hedlund Anita Landsväggsgatan 23 640 32 MALMKÖPING	Sekreterare 0157-211 21, arb 0155-470 97
Lundgren Ulf Högåsavägen 3 151 31 SÖDERTÄLJE	Adjungerad ledamot, kassör 0755-864 64
Olsson Bernt Landsväggsgatan 19 640 32 MALMKÖPING	Styrelseledamot, red.kommitten 0157-206 36
Frohm Christina Kommendörsgatan 4 114 48 STOCKHOLM	Styrelseledamot, red.kommittén 08-667 21 71
Skoglund Ingemar Johansvägen 16 151 39 SÖDERTÄLJE	Styrelseledamot 0755-973 20, arb 08-764 73 50
Svanström Britt Karlsro, Forssjö 641 90 KATRINEHOLM	Adjungerad styrelseledamot 0150-393 25
Lidberg Marianne Blåklintsvägen 22 611 45 NYKÖPING	Adjungerad styrelseledamot 0155-975 17
Frykmo Håkan Korintvägen 4 123 56 FARSTA	Styrelsesuppleant 08-713 90 65
Andersson Patrik Rothoffsvägen 6 632 21 ESKILSTUNA	Ungdomsgruppen 016-14 54 07
Stenberg Jonas Sjömansvägen 26, 2 tr 151 38 SÖDERTÄLJE	Ungdomsgruppen 0755-133 43

forts sid 38

Redaktionens favoritlåtar

VAPPERSTA - VALSEN

(FOLKMELODI)

Spelad av: Gustav Larsson

Arr: G. Öhrberg

Carl-Gustav Ohlsson:

Vappersta- Lasse

Ett ess på durspel

The musical score is arranged in three systems. The first system shows Violin 1 and Violin 2 parts in G major, 4/4 time. The second system shows the piano accompaniment, with chords D7 and G. The third system continues the piano accompaniment with chords G and D7.

Han hade den rätta glimten i ögonvrån, Gustav Larsson, trädgårdsmästare som mest var känd som Vappersta-Lasse. När han fick fart på sitt magdeburgerspel med ringklockor- eller något av sina andra spel, rörde det sig om takt och ton i ordets rätta mening.

Gustav Larsson föddes i Nyköping, berättar en av hans många goda vänner, Percy Nilsson i Järna. Han drog omkring och var trädgårdsmästare på flera platser i Sverige, bland annat på Haga och Drottningholm.

Vappersta-Lasse blev han naturligtvis när han blev trädgårdsmästare vid Vappersta i Vagnhärad.

När han var elva år gammal började han spela dragspel. Låtarna lärde han av kamrater och bekanta.

Han var en stor samlare av dragspel, berättar Percy Nilsson. Som mest hade han över 40 spel, bland dessa flera äkta magdeburgare. I hans samling fanns några kuriosa instrument, bland andra ett magdeburgerspel försett med ringklockor, detta för att förstärka basen.

Här följer en av låtarna, folkmelodin Vappersta-Valsen i G Öhrbergs arrangemang.

Stig Norrman:

Vals efter August Strömberg, Jät, Småland

Vals efter **August Strömberg**, spelman och upp-tecknare från Jät i Småland.

"På somrarna kunde Jät-borna ibland höra flöjt-toner ute på Åsnens vatten. Om man då tittade noga kunde man se August och hans hustru fiska - dvs hustrun skötte årona och garnen, medan Strömberg låg tillbakalutad i fören och spelade på sin flöjt. Ibland frågade Jät-borna: - Vaffö hjälpe du inte kärringen mä fisket, August?"

Varpå denne alltid svarade:

- Räckte dä inte mä att ja' spela fö' fisken!"

(Magnus Gustafsson, Växjö)

Valsen kan med fördel spelas på säckpipa.

Bernt Olsson:

Polska efter Pehr Ericsson

Det här är en sextondelspolska, som finns med i "Folkmusik från norra Södermanland", Kårl Peter Lefflers uppteckningar från 1890-talet. Den har meddelats av den då 80-årige Pehr Ericsson, Helgarö, och kanske har denne storspelman fått den av sin läromästare, klockaren Robert Ludvig Kjellborg i Fogdö (d. 1860).

Ofta finner man just en klockare i början av en tradition, som mynnar ut i någon viss spelmans repertoar. Man borde givetvis kunna gå ännu längre tillbaka. Varifrån fick klockarna sina låtar? Var det ur utländska, tryckta samlingar av dansmusik? Var det fråga om avskrifter, uppteckningar, gehörsinlärning med äldre spelmän som lärare? Hur fick klockarna sin utbildning?

Därom vet jag själv intet.

Polskan är emellertid bra - en av mina favoritlåtar. Den långsamma, men väl markerade taktakten, punkteringarna, som gör den lite gungig, och den intresseväckande melodin gör den till en fin och kultiverad men ändå medryckande danslåt.

I våra dagar skulle vi kanske karakterisera musiken som "en slängpolska av polonästyp", men K. P. Leffler har en innehållsrikare beskrivning:

"Till sextondelspolskans melodier dansas RINGPOLSKA, FYRPOLSKA - i norra Södermanland kallad KORSPOLSKA af det sätt hvarpå de dansande hålla hvarandras händer - samt SLÄNGPOLSKA, dansad af två som föra hvarandra vid händerna och sirligt svänga om."

N:o 51.

Stenström Anna
Bäckvägen 28 C
645 44 STRÄNGNÄS

Ungdomsgruppen

Spelmansförbund
forts från sid 35

0152-131 96

Andersson Birgitta
Sjömansvägen 26, 2 tr
151 38 SÖDERTÄLJE

Suppleant, ungdomsgruppen

0755-133 43

Olsson C G
Torggatan 7
646 00 GNESTA

Redaktör

0158-109 95

Norrman Stig
Täppgatan 2
151 33 SÖDERTÄLJE

Redaktionsmedlem

0755-175 20

Andersson Ingvar
Bergsgatan 6
151 41 SÖDERTÄLJE

Valberedningen, sammankallande

0755-846 80

Karlsson Göte
Ringvägen 7 G
641 35 KATRINEHOLM

Valberedningen

0150-193 65

Härås Lars
Näckrosgratan 24
644 00 TORSHÄLLA

Valberedningen

016-35 81 12

Mattsson Matts
Box 8
640 31 MELLÖSA

Valberedningen

0157-605 97

Rolandsson Sören
Tuvhättevägen 8
611 63 NYKÖPING

Valberedningen

0155-826 23

Widén Birgitta
Blåklocksvägen 6
632 39 ESKILSTUNA

Revisor

016-35 25 04

Sjöberg Henry
Skånegatan 86, 3 tr
116 37 STOCKHOLM

Revisor
08-714 84 21,
arb 08-10 36 04

Roos Bo
Bodavägen 13
144 00 RÖNNINGE

Revisorssuppleant
0753-518 55

Björn Falk:

Schottis efter Timas Hans

Schottis efter Timas Hans
Hansson, Dalbyn, Ore.
Timas Hans gjorde sig känd
genom att erövra första pris i
fiolspel vid den klassiska
spelmanstävlingen i Gesun-
da 1906. Efter denna tävling
som utlystes av Anders Zorn,
skrev Nils Andersson beund-
rande om Timas Hans och
prisade särskilt "... hans ledi-
ga stråkföring, hans tempe-
ramentsfulla och medryckan-
de föredrag och hans glän-
sande teknik."

Det går åt helvete med musik

av Kerstin Pettersson

Högt uppe i högkoret i Strängnäs domkyrka, på den väggyta som en gång var utsidan av kärnkyrkans östgavel men sedan mitten av 1400-talet är innervägg, finns en stor målning som föreställer Yttersta domen.

Målningarna rengjordes och lagades för ett par år sedan i samband med den restaurering som ännu pågår. Man byggde då ställningar i hela högkoret och det fanns möjligheter att på darriga ben få göra studiebesök uppe hos konservatorsgänget. Det var en upplevelse. För första gången sedan Sigurd Curmans restaurering i början av seklet kunde man se alla figurer ansikte mot ansikte och dessutom dokumentera dem.

I mitten av Yttersta domen sitter Kristus på en regnbåge och sorterar de uppståndna. Över scenen ryttlar två änglar med domsbasuner. De saliga leds varligt mot söder och paradiset tydligt låsförsedda port. Över dem på ett moln sitter en ängel med ett stränginstrument. Tidens tand har gnagt på målningen, och det går inte längre att avgöra vad han spelar på, men det förefaller att vara en liten harpa av något slag.

Norrut - allt ont kommer norrifrån - arbetar gröna, rödbruna och bleka djävlar febrilt med hugg, slag och skottkärria för att fösa in de motsträviga fördömda i helvetet. Ovanpå själva inmatningshålet, som har formen av en odjurskäft, står en bevingad brun djävul med säckpipa. Bredvid honom, på sköldbågen i 90° vinkel mot den plana väggen, står en annorlunda djävul i samma färg med en liten trumma tryckt mot bröstet. Själva inkastaren, som är nästan vit, har fått säckpipans klockstycke mitt emellan öronen och grinar illa, om av naturen eller på grund av oljudet är svårt att säga. Trumslagarens eleganta settersvans (färgen understryker intrycket!) markerar takten.

Man vet att målningarna i högkoret bestod av ärkedjaken Eric van Lipen och att de utfördes 1462-63 (möjligen var de helt färdiga redan 1462). Flera målare måste ha varit verksamma. Om de var svenskar eller inkallade utlänningar vet man inte. Men man kan gissa att de inte var strängnäsbor utan något slags "kalkfärgsrallare" som ambulerade

mellan kyrkbyggena. I vilket fall stod de, personligen närvarande i Strängnäs, på vingliga ställningar och målade musikinstrument som de hade sett, och det gjorde de för ungefär 530 år sedan.

Trumman är fullt tydlig, och musikanterens grepp om den förefaller bekant från vad man har sett av folkmusik från andra länder i våra dagar. Säckpipan är svårare att urskilja; bland annat kan man inte med bästa vilja i världen hitta någon bordunpipa. Men det kan inte vara något annat instrument; det går inte att ta fel på själva den luftfyllda säcken och fattningen mellan bröstet och armen.

Hur konstnären tänkte är ganska tydligt: han har placerat finkulturens väljudande harpa borta hos de saliga, medan folkets grövre olåt får ackompanjera fördömden. (Det är väl bäst att poängtera, att jag personligen är rätt förtjust i säckpipa - jag har t.o.m. uthärdat stor skotsk d:o inomhus utan bestående men. Men i orätta händer, trakterad av en kuslig figur med bockfot och nos som en stövel, kan den säkert förvärra den övriga pinan en hel del.)

LITTERATUR:

Sveriges kyrkor vol.189: Strängnäs domkyrka I:3
Kalkmålningar (av Erik Bohrn och Åke Nisbeth),
1982.

Dans - nöje och vetenskap

SGU Folkdanslag i Södertälje hade på femtiotalet en ledare som började fundera över repertoaren och dansernas ursprung. Ju mer han funderade och läste desto mer konfunderad blev han över att våra folkdanser inte var *folkliga* utan mer eller mindre konstruerade. Han började då studera det sörmländska folkliga dansskicket och fann snabbt att de folkliga danserna passade bra även i det egna folkdanslaget - och nog kunde väl även andra lag använda sitt folkliga material? Tanken och rörelsen växte, kurser hölls i hela landet, debatten blev het, föreningar delades, nya organisationer bildades och folkdansledaren som blivit amatörforskare och kursledare tog steget fullt ut och blev yrkesmässig folkdanspedagog (landets förste) och folkdansforskare.

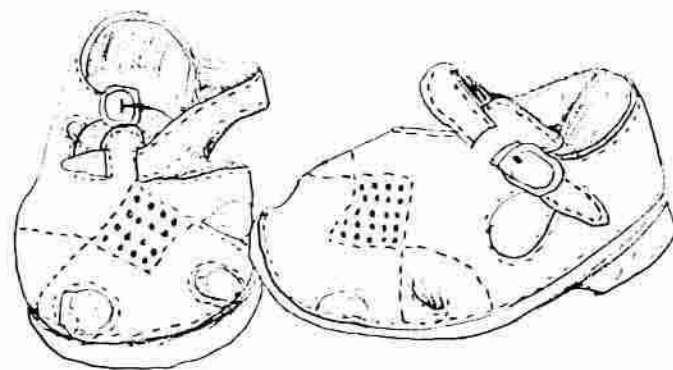
Den svenska folkdansrörelsen har genomgått stora förändringar under de senaste trettio åren och en mycket stor del av denna förändring kan tillskrivas denne enda person och hans många samarbetspartners och elever.

Vid det här laget har väl läsaren förstått att detta handlar om Henry Sjöberg - sörmlänningen som förändrade den svenska folkdansrörelsen. I samband med Henrys 60-årsdag beslöt Samarbetsnämnden för Folklig Dans och Södermanlands Spelmansförbund att samla och ge ut några av Henrys mest intressanta artiklar från femtiotalet fram till våra dagar. Det blev en drygt 200-sidig skrift som tryckts i en mycket begränsad upplag (200 ex). Innehållet speglar givetvis folkdansrörelsens utveckling - men även Henrys egen - och bland artiklarna finns både intressanta debattinlägg, dansbeskrivningar, historik och hela dansprogram. Totalt innehåller skriften mer än femtio artiklar.

Rubriken ovan är en travestering på ett av Henry Sjöbergs inlägg, *Dans - nöje eller vetenskap?* och några andra lockande rubriker är *1900-talets dansflugor*, *Några ord om barndans och sånglek*, *Den svenska polskedansens historia*, *Kontradansen i Sverige*, *Dansen inom arbetarrörelsen*, *Fransäs - en dans med anor* osv osv.

Givetvis vill du ha ett ev de kvarvarande exemplaren! Kontakta Birgit Eisenbrandt på Dansmuseet (08-10 36 04) så sänder hon den intressanta skriften för 200:- + porto.

Arne Blomberg

"VÄLKOMMEN TILL VÄRLDEN" är ett nyutkommet kassettband med vaggvisor, tåransor, räknevisor och lekar hämtade ur den **SÖRMLÄNDSKA** folkliga traditionen.

Tolv personer, kvinnor och män, äldre och yngre, sjunger på bandet. Visorna sjungs utan accompanjemang, så som vaggvisor alltid har sjungits.

I det *MEDFÖLJANDE TEXTHÄFTET* är texterna sådana de står nedtecknade i Spelmansförbundets arkiv. På bandet kan några ord eller en vers vara utbytta eller omkastade. Det beror bara på att visorna är flitigt använda, under intensiva småbarnsår kanske varje dag.

Kassettbandet har kommit till genom ideellt arbete av medlemmar ur Södermanlands Spelmansförbund och med stöd från Svensk Folkmusikfond, Stiftelsen Kultur i Sörmland och Radio Sörmland. (Alla barn som föds i Sörmlands län under Folkmusik- och Dansåret 1990 får ett sådant band som gåva).

"VÄLKOMMEN TILL VÄRLDEN" kan köpas genom insättning av 70:- på postgirokonto 71 55 33-6, Sörmländska folkmusikfonden. Skriv tydligt namn och adress på talongen så kommer bandet på posten.

Mycket nöje!

Södermanlands Spelmansförbund våren 1990.

MASSBREV

SÖDERMANLANDS
SPELMANSFÖRBUND
Box 107
640 32 MALMKÖPING

Redaktionen för Sörmlandslåten har med det här numret önskat ge tidningen en speciell inriktning med avseende på kulturveckan "Spelmanssemester" i Nyköping 11-17 juni 1990.

En fyllig presentation av Gustaf Wetter, en av initiativtagarna till Södermanlands Spelmansförbund och under många år dess ordförande har här fått en naturlig plats. Likaså en historisk bakgrund till de årliga och traditionstyngda Zornmärkesupp-
spelningarna som inträffar under kulturveckan.

Sörmlandslåten är en kulturhistoriskt inriktad tidning med tyngdpunkten på folk-
musik och dans. Artiklar som publiceras i Sörmlandslåten inom detta område refere-
ras inte sällan i andra kulturtidskrifter. Du som kanske för första gången håller den
här tidningen i handen och som är intresserad av folkmusik och dans i Sörmland,
tag gärna kontakt med nedanstående personer så får Du veta mer.

Södermanlands Spelmansförbund

Sören Olsson Tel 0152-121 37

Anita Hedlund Tel 0157-211 21

Sörmländska Ungdomsringen

Göran Berglund Tel 016-42 18 21

Björn Falk Tel 0755-665 63